

wydawnictwo mik

Małopolska Wielu Kultur

Romowie Słowacy Węgrzy

scenariusze zajęć

Wydawca:

mik

Małopolski Instytut Kultury
ul. Karmelicka 27, Kraków
tel.: 012 422 18 84
www.mik.krakow.pl

instytucja kultury
Województwa
Małopolskiego

Publikacja przygotowana w ramach projektu „Małopolska Wielu Kultur. Zwierciadła”,
który został objęty honorowym patronatem Małopolskiego Kuratora Oświaty.
Projekt został zrealizowany w roku 2008
– Europejskim Roku Dialogu Międzykulturowego.

Koordinacja projektu: Alicja Sułkowska-Kądziołka

Redakcja merytoryczna: Joanna Nowostawska-Gyalókey (Słowacy, Węgrzy),
Alicja Sułkowska-Kądziołka (Romowie)

Opracowanie graficzne: Marcin Kłag, Karolina Jaguś

Korekta: Agnieszka Stęplewska, Ewa Ślusarczyk

Finansowanie:

ISBN: 978-83-61406-12-9

© by Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2008

Małopolska Wielu Kultur

Romowie
Słowacy
Węgrzy

Kraków 2008

O „ZWIERCIADŁACH”

„[...] inne światy, inne kultury to są zwierciadła w których przeglądamy się my i nasza kultura. Dzięki którym lepiej rozumiemy samych siebie, jako że nie możemy określić swojej tożsamości dopóki nie skonfrontujemy jej z innymi.”

Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem*

Motto Ryszarda Kapuścińskiego oraz potrzeba dialogu z kulturą „innego” stały się dla nas inspiracją do realizacji projektu „Zwierciadła”. Stanowi on moduł programu „Małopolska Wielu Kultur” realizowanego przez Małopolski Instytut Kultury od 2002 roku. Program ten propaguje wielokulturowość i dialog międzykulturowy wśród nauczycieli i uczniów małopolskich szkół. Dotychczasowe edycje programu poświęcone były Romom, Słowakom i Węgrom.

Projekt „Zwierciadła” – realizowany w nawiązaniu do Europejskiego Roku Dialogu Międzykulturowego – jest podsumowaniem wcześniejszych edycji i zakłada udział nauczycieli z Małopolski w trzech sesjach (informacyjnej, psychologicznej, praktycznej), podczas których poznają kulturę mniejszości, uczą się rozpoznawać stereotypy w sobie oraz tłumaczą zdobytą wiedzę i umiejętności na język zajęć prowadzonych w szkołach.

Zadaniem każdego z uczestników projektu było opracowanie interaktywnego scenariusza zajęć poświęconego tematyce wielokulturowości regionu.

Projekt „Małopolska Wielu Kultur. Zwierciadła” uzyskał patronat Małopolskiego Kuratora Oświaty.

Oddajemy w Państwa ręce publikację, która jest efektem projektu „Zwierciadła”. Autorami niniejszych scenariuszy są nauczyciele z małopolskich szkół biorący udział w projekcie „Małopolska Wielu Kultur. Zwierciadła”. Mamy nadzieję, że publikacja ta będzie pomocna w propagowaniu tematyki wielokulturowości w Państwa szkołach.

Jednocześnie pragniemy Państwa zachęcić do udziału w kolejnej edycji programu „Małopolska Wielu Kultur”, tym razem poświęconej Łemkom, która będzie realizowana w małopolskich szkołach w roku szkolnym 2009/2010.

Zespół programu
„Małopolska Wielu Kultur”

ROMOWIE

Romowie w Polsce – historia i kultura	11
Szacunek dla starszych	13
Cyganie w poezji i opowiadaniach	16
Przeciwstawić się stereotypom	18
Cygańska historia à la Szekspir	22
Wzór kultury – Romowie	24
Tolerancja w społeczeństwie wielokulturowym	26
Romowie – inni tacy jak my	29

SŁOWACY

Poznaję atrakcje turystyczne Słowacji	37
O śpiących rycerzach, czyli o tym, dlaczego na Spiszu są Polacy i Słowacy	40
Bombolki, krajzupa, zufka podane w kuchni spiskiej	43
Śladem przeszłości... – co kryją w sobie słowa? Język polski i słowacki	45
Skąd się biorą wzory na oscypkach? Tradycja znana po obu stronach Tatr	47

WĘGRZY

Wspólne sąsiedztwo. Węgry i Polska w XVI wieku	51
Na tropach pewnej Węgierki	53
Co znajdziemy w skrzyni prababki?	55
Hymn węgierski na murze	58
Ciekawostki na temat Węgier i Polski	60
Siedem wcieleń Węgier	61

romowie

**małopolska
wielu kultur**

ROMOWIE W POLSCE – HISTORIA I KULTURA

Przygotowano dla szkoły gimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- przyswojenie podstawowych informacji dotyczących kultury i historii Romów,
- wyrażanie opinii na temat tożsamości kulturowej oraz akceptacji różnorodności narodowej.

FORMY/METODY PRACY:

praca indywidualna i grupowa, pogadanka, pokaz, burza mózgów, dyskusja.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

mapa, plansze, sala z przestrzenią umożliwiającą swobodne przemieszczanie się uczniów, materiały zawierające informacje o grupach polskich Romów, ilustracje przedstawiające Romów (zebrane w miarę możliwości).

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Faza przygotowawcza

Przed zajęciami należy polecić uczniom, aby znaleźli w Internecie, a potem zapisali w zeszycie następujące informacje:

- różnica między pojęciami „obywatelstwo” i „narodowość”,
- na czym polega tolerancja,
- kim są Romowie i skąd pochodzą.

Przygotowanie sali lekcyjnej – przyklejenie na dwóch przeciwległych ścianach dużych arkuszy papieru z napisami „Tak” i „Nie”.

II. Faza realizacyjna

Nawiązanie do tematu:

1. Zebranie informacji, które uczniom udało się znaleźć w Internecie.
2. Zapisanie najważniejszych informacji na tablicy (planszy).
3. W razie potrzeby uzupełnienie informacji dotyczących tożsamości narodowej i tolerancji.
4. Pytania skierowane do uczniów:
 - Czy w swoim środowisku macie kontakt z „Cyganami”?
 - Czy macie Romów wśród kolegów?
 - Czy chcielibyście mieć przyjaciela Roma?
5. Pokazanie na mapie „kierunków wędrówki Romów”.
6. Oglądanie zebranych ilustracji dotyczących Romów (zdjęcia, albumy, wycinki z gazet).

7. Romowie w Polsce – praca w grupach. Klasa zostaje podzielona na cztery zespoły, z których każdy otrzymuje materiały i przygotowuje w formie plakatu charakterystykę przydzielonej grupy polskich Romów (Polska Roma, Bergitka Roma, Kełderasze, Lowarzy). Uczniowie zapoznają się z poszczególnymi grupami polskich Romów. Następnie każdy zespół przedstawia na rysunku (w formie plakatu) te elementy, które najlepiej charakteryzują daną grupę Romów. Zespoły przygotowują się, aby ciekawie opowiedzieć o omawianej grupie pozostałym osobom z klasy.
8. Prezentacja prac przez poszczególne grupy.

III. Podsumowanie lekcji

Wy tłumacz uczniom, że za chwilę usłyszą stwierdzenia, do których będą musieli się ustosunkować. Linia pośrodku sali to oś opinii – jeśli ktoś całkowicie się zgadza z danym stwierdzeniem, powinien stanąć na jej krańcu z napisem „Tak”, natomiast ten, kto stanie bliżej napisu „Nie”, nie podziela danej opinii. Pomiędzy „Tak” i „Nie” jest przestrzeń pośrednia, przeznaczona dla mających zastrzeżenia lub wątpliwości osób, które nie chcą się radykalnie wypowiadać.

Po odczytaniu każdego ze stwierdzeń uczniowie mają chwilę do namysłu, by mogli zająć odpowiednie miejsce. Gdy wszyscy już zajmą pozycje, trzeba poprosić kilku uczniów, by uzasadnili swój wybór. Należy zadbać, żeby za każdym razem pojawiły się argumenty za i przeciw. Jeśli cała grupa stanie po jednej stronie, nauczyciel przyjmuje rolę adwokata diabła i stara się przekonać do przeciwnego stanowiska.

W tym ćwiczeniu najważniejsza jest dyskusja. Pamiętaj, koniecznie trzeba zapytać o zdanie także tych, którzy się nie wypowiedzieli. Ważne, żeby padło jak najwięcej argumentów zarówno po jednej, jak i po drugiej stronie. Jeśli któreś pytanie wzbudziło ożywioną dyskusję, nie należy jej przerywać, trzeba pozwolić uczniom się wypowiedzieć. Nie musimy wykorzystać wszystkich proponowanych poniżej pytań, można do nich dodać własne.

Ustosunkowanie się uczniów („Tak” i „Nie”) do podanych stwierdzeń:

- Czy państwo powinno być jednolite narodowościowo?
- Czy grupa narodowościowa, która nigdy nie utworzyła państwa, może się nazywać narodem?
- Czy można mieć więcej niż jedną tożsamość narodową, na przykład Polak i Rom.

IV. Ewaluacja

Uczniowie siadają w kręgu, odpowiadają kolejno na pytania:

1. Co było dla mnie najciekawsze na zajęciach?
2. Co sprawiło mi największe trudności?
3. Czy zajęcia zmieniły „obraz Roma w moich oczach”?

Opracowanie: Anna Trybuła, nauczyciel matematyki oraz
Elżbieta Bogusz, nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie
w Publicznym Gimnazjum przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Nowym Targu

Przygotowano dla szkoły gimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- uświadomienie potrzeby szacunku dla starszych ludzi,
- rozwijanie umiejętności twórczego myślenia,
- doskonalenie współpracy w grupie,
- poznanie elementu kultury romskiej – zasady szacunku do starszych.

FORMY/METODY PRACY:

ćwiczenia dramatyczne, interpretacja zdjęć i ilustracji, wycinków z gazet, pogadanka podsumowująca.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

kartki z opisanymi sytuacjami, kartoniki w pięciu kolorach, ilustracje, zdjęcia, wycinki z gazet przedstawiające starszych i starych ludzi: uśmiechniętych, zadumanych, Romów, Polaków, którym ktoś całuje rękę, ustępuje miejsca, pomaga nieść zakupy, zielone i czerwone kartki do ewaluacji, pudło na kartki i kartoniki.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

Etap lekcji	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów	Uwagi, refleksje
I. FAZA WSTĘPNA	<p>1. Czynności organizacyjno-porządkowe</p> <p>Nauczyciel:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wita uczniów, sprawdza obecność, - posyła pudełko z kolorowymi kartonikami i prosi, by każdy uczeń wyciągnął jeden kartonik, po czym odnalazł kolegów, którzy wylosowali taki sam kolor, i by wspólnie przygotowali miejsce pracy. 	<p>Uczniowie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - witają nauczyciela, - losują kolorowe kartoniki, odnajdują kolegów z grupy, organizują miejsce pracy. 	<p>Kartoniki w pięciu kolorach powodują powstanie pięciu grup; uczniowie w grupie ustawiają dwie ławki razem, a wokół nich krzesła, stosownie do liczby uczniów w grupie.</p>

II. FAZA ZASADNICZA

1. Szacunek dla starszych	Nauczyciel: – rozdaje każdej grupie ilustracje, zdjęcia, wycinki z gazet przedstawiające starszych i starych ludzi: uśmiechniętych, zadumanych, Romów, Polaków, którym ktoś całuje rękę, ustępuje miejsca, pomaga nieść zakupy, – prosi, by chętni wypowiedzieli się na temat ilustracji, – zadaje pytania: kogo przedstawiają ilustracje? jacy są ci ludzie? dlaczego wśród obrazów pojawili się Romowie?	Uczniowie: – oglądają ilustracje, wymieniają się spostrzeżeniami w grupie, – wypowiadają się na temat wybranych obrazów, – odpowiadają na pytania,	Jeśli uczniowie nie słyszeli, jak cenny i ważny jest wśród Romów szacunek dla starszych, nauczyciel podaje taką informację i popiera przykładami z literatury i własnych doświadczeń (jeśli takie ma).
2. Ćwiczenia dramowe	– rozdaje kartki z opisanymi sytuacjami, prosi, by grupy przygotowały scenki, posługując się gestem i słowem, a po krótkim czasie zaprezentowały swoją pracę całej klasie.	– przygotowują w grupach scenki, które prezentują klasie.	Przykładowe sytuacje – aneks. Każda scenka zostaje omówiona przez uczniów i nauczyciela.

III. FAZA KOŃCOWA

1. Pogadanka podsumowująca	Nauczyciel: – zadaje pytania: dlaczego należy szanować starszych ludzi? w jaki sposób można okazać im szacunek?	Uczniowie: – odpowiadają na pytania nauczyciela,	
2. Ewaluacja	– prosi, by każdy uczeń podszedł do pudła i wrzucił zieloną kartkę, jeśli zajęcia mu się podobały, a czerwoną, jeśli się nie podobały,	– oceniają zajęcia,	
3. Pożegnanie	– dziękuje za współpracę i żegna uczniów.	– żegnają nauczyciela.	

ANEKS

SYTUACJA 1:

W domu romskim. Przy stole siedzi babcia, matka, ojciec i dwóch młodzieńców. Starsi rozmawiają z sobą. Młodzież nie zabiera głosu. Gdy starsi zadają pytania, młodzieńcy krótko i zwięźle odpowiadają.

SYTUACJA 2:

W autobusie. Tłum ludzi. Młody człowiek siedzi przy oknie. Podchodzi do niego kobieta, ma około 40 lat, staje obok siedzenia. Młody człowiek wstaje, ustępuje jej miejsca.

SYTUACJA 3:

W domu romskim. Mąż z żoną pokłócili się. Żona jedzie do swojej matki. Matka rozmawia z córką, po czym spotyka się z teściową córki. Wspólnie rozwiązują konflikt swoich dzieci.

Opracowanie: Sylwia Chromik-Pieczarka,
pedagog specjalny w Gimnazjum nr 1 w Andrychowie

CYGANIE W POEZJI I OPOWIADANIACH

Przygotowano dla szkoły ponadgimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, wiedzy o kulturze,
wiedzy o społeczeństwie, języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1–2 godziny lekcyjne.

CEL LEKCJI:

– przybliżenie kultury mniejszości romskiej.

FORMY/METODY PRACY:

prezentacja multimedialna na bazie przygotowanego scenariusza.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

praca indywidualna i grupowa, pogadanka.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Wyglądać przez okno wozu po to, żeby lepiej zrozumieć i poczuć fenomen cygańskiego domu i wędrowki, spojrzeć na niebo, zmieniające się pejzaże w sposób, który dzisiaj rzadko jest możliwy, a w pewien sposób jest bezcenny, bo przywraca człowieka samemu sobie.

II. Zaglądać przez okno do środka wozu, żeby nauczyć się szacunku dla romanipen, co nie jest łatwe, zwłaszcza dla kobiet, niekoniecznie feministek... To zaglądnienie przez okno ma uświadomić naturalną granicę, której nie da się przekroczyć i nie powinno się przekraczać, poznając tę kulturę, jeśli chce się ją uszanować.

III. Co chciałabym powiedzieć uczniom:

Skąd Cyganie przywędrowali?

Są „zapomnianymi dziećmi Indii” (A. Bartosz, *Nie bój się Cygana*, „Pogranicze”, Sejny 2004). Szukając ich początków, wskazywano na pochodzenie od biblijnych postaci negatywnych – Kaina czy Chama. W wędrowce, z którą kojarzono poniewierkę, ubóstwo, żebranię, dopatrywano się kary Boga za zabicie Abła. Naukowe podstawy wiedzy na temat ich pochodzenia przynosi jednak dopiero wiek XVIII. To wtedy za pierwszą ojczyznę Cyganów uznano Indie. Wywędrowali stamtąd w VI wieku n.e. Lingwiści uważają, że przodkowie Cyganów pochodzili z kasty *Dom*, a różnice obecnie dzielące Cyganów miały powstać już w trakcie wędrowki z Azji do Europy (X wiek n.e.) (rys. A. Bartosz, *Nie bój się Cygana*, „Pogranicze”, Sejny 2004, s. 15). W Polsce pojawili się w XV wieku.

Dlaczego wędrowali?

Wędrowanie było cechą, za pomocą której od najdawniejszych czasów określano Cyganów. W średniowiecznej Europie nie tylko Cyganie wędrowali, ale to ich wyodrębniano, to ich starano się osiedlić. Szukając wyjaśnienia dla ich wędrowki, niektórzy twierdzili, że to pokuta dla potomków cygańskiego kowala za wykonany przez niego czwarty gwóźdź, którym posłużono się przy ukrzyżowaniu Chrystusa. Inne podanie głosi, że Cyganie mieli pilnować Chrystusa, aby Go nie pojmano, ale spili się w karczmie i zapomnieli o swej powinności (*Jadą wozy kolorowe* [w:] A. Bartosz, *Nie bój się Cygana*, „Pogranicze”, Sejny 2004). Co sprawiło, że wędrowali i wędrują, pozostając ostatnimi koczownikami-

mi nowoczesnej Europy – można by zapytać za autorem książki *Nie bój się Cygana*. Cyganoznawca M. Courthiade twierdzi, że na taki tryb życia wpłynęły konieczność ekonomiczna i niemożność lub trudność zatrzymania wędrowki na skutek obrony środowiska gadziów przed sąsiedztwem obcego wędrowca. Następstwem wędrowki jest z kolei kształtowanie mentalności wędrowca. „Romowie uzyskali pewne tradycje w wędrowaniu, pewne rozumienie przestrzeni, rozumienie świata na sposób wędrowniczy” (M. Courthiade). Te cechy są widoczne u Cyganów osiadłych nawet w drugim czy trzecim pokoleniu. Wytworzył się więc instynkt koczowania, dziedzictwo wędrowców.

Najbardziej znana cygańska poetka Papusza (rom. lalka) pisze o tęsknocie za wędrowką jako czymś naturalnym, jej brak uważając za niezrozumiały (wiersz *Gałęzie* [Rukchore] [w:] Papusza, *Lesie, ojciec mój*, „Czytelnik”, Warszawa 1990, s. 28: „W maju najlepiej / Mieszkać sobie nad wodą, / Układać się do snu w lesie [...] / Nie bójcie się, wyjeżdżajcie! / O was śpiewają ptaki!”).

O tym, jak wygląda niebo nocą w czasie postoju lub wędrowki, opowiadają inne wiersze Papuszy – *Patrzę tu, patrzę tam* [Dikkchaw daj, dikchaw doj] i *Pieśń cygańska z Papuszy głowy ułożona* [Gili romani Papuszakre szerezstyr utchody] (Papusza, *Lesie, ojciec mój*, s. 48 i 51–53). Gwiazdy gadają, mrugają, migocą, a księżyc myje się w ciepłych wodach „niby w strumieniu pod lasem Cyganeczka młoda”. Na niebie Cyganów „Kura z Kurczętami / i Cygański Wóz / całą przyszłość Cyganom wróżą, / a srebrny księżycuszek, ojciec indyjskich pradziadów, / światło nam niesie, / w namiocie przygląda się dzieciom”. I jest pięknie po prostu... Warto zwrócić uwagę na cygańskie nazwy gwiazdnych konstelacji, z którymi Cyganie wiążą pewne wierzenia i przepowiednie, a także nocą odczytują z nich kierunek drogi – Kura z Kurczętami [Kachni Kachnorenca] to Plejady w gwiazdozbiornie Byka, a Cygański Wóz [Romano Wurden] to Wielki Wóz, czyli Niedźwiedzica Wielka.

J. Mirga w wierszu *Tabor* pisze: „Ciągną konie zmęczone / Wędrowny cygański dom / Wtopione w wiosenny pejzaż / Płyną w morzu zieleni / Wiozą blaski i cienie / Ku złotawej jesieni. / Widzę je na horyzoncie / Odchodzą samotną drogą / Gdzie niebo styka się z ziemią / Gdzie wolno umierać mogą” (J. Mirga, *Kto nas ocali*, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2007, s. 15). W innym wierszu, *Za bramą*, pojawia się przejmujące stwierdzenie: „Świat w kolejnych odśtonach powtarzał / rytuał zamkniętych drzwi / pokazując palcem zimnej nocy / puste miejsce pod niebem wędrownym (J. Mirga, *Kto nas ocali*, s. 23). Daje ono przecież odpowiedź na postawione wyżej pytanie o przyczynę wędrowki.

I tak oto lekcja zamienia się w... obcowanie z cygańską poezją i opowiadaniem o Cyganach. Fragmenty dwóch z nich, przynajmniej dwóch, chciałabym przeczytać, uczniom? z uczniami?

Dura lex, sed lex i *Dym się rozwiewa*. Pierwsze z tych opowiadań jest najbardziej pogodne w tym zbiorze. Fragment czytany na zajęciach dotyczy imion, które wskazują na „eklektyzm i dezynwolturę cygańskiej kultury” (s. 11–12). Drugie jest wzruszające, z tragicznym pytaniem Cyganki Zofiji, które mógłby postawić niejeden człowiek: „To co z nami będzie?” (J. Milewski, *Dym się rozwiewa*, Zysk i S-ka, Poznań 2008, s. 245–248). Lektura wierszy Papuszy, które autor *Dymu* zostawia Zofiji, jej płacz, dyskretne wycofanie się autora są tym, co właściwie chciałabym osiągnąć, przeprowadzając taką lekcję, są finałem, który pomaga zrozumieć nie tylko Cygana, ale i człowieka, zagubionego w pędzącym świecie, niezależnie od jego narodowości.

IV. Podsumowanie: konkurs „Odpowiedź Zofiji na postawione przez nią pytanie («To co z nami będzie?»)»”.

Lekcję można zamknąć jedną z radosnych piosenek zespołu Taraf de Haidouks, na przykład *Dumbala Dumba*.

Opracowanie: Anna Iwona Dobrzyńska-Bicz, nauczyciel języka polskiego w I Liceum Ogólnokształcącym im. T. Kościuszki w Myślenicach oraz Małgorzata Kolaniak, nauczyciel historii w Zespole Szkół im. W. Witosa w Suchej Beskidzkiej

PRZECIWSZTAWIĆ SIĘ STEREOTYPOM

Przygotowano dla III klasy gimnazjum,
do wykorzystania na lekcji języka polskiego

CZAS TRWANIA LEKCJI:

2 godziny lekcyjne.

CELE LEKCJI:

- dostarczenie wiedzy na temat podstawowych faktów dotyczących małopolskich Romów,
- zrozumienie i utrwalenie pojęć: mniejszość etniczna, segregacja, stereotyp, izolacja, dyskryminacja, romanipen, Romowie, Cyganie,
- przybliżenie uczniom postaci i działalności J. Ficowskiego i Papszy,
- zaszczepienie idei tolerancji i współistnienia,
- kształtowanie postaw otwartości i szacunku dla innych obyczajów i kultur,
- kształcenie umiejętności wyciągania wniosków i ich uzasadniania,
- kształtowanie umiejętności: samodzielnego zdobywania wiedzy z różnych źródeł (słownik, Internet), tworzenia netografii, pracy w grupie, prezentacji rezultatów pracy swojej grupy na forum klasy.

FORMY/METODY PRACY:

burza mózgów, praca w grupach, praca z komputerem, dyskusja.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- podręcznik do języka polskiego T. Garsztki, Z. Grabowskiej, G. Olszowskiej *do Itaki – w rodzinnej Europie* Wydawnictwa „Znak”,
- Internet,
- słowniki języka polskiego,
- duże plansze papieru.

Uwaga: co najmniej jedna z lekcji powinna być przeprowadzona w pracowni komputerowej.

PODSTAWOWE POJĘCIA/ZAGADNIENIA:

Romowie, Cyganie, romanipen, tabor, stereotyp, uprzedzenia, dyskryminacja, segregacja.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Nasze postrzeganie Romów.

Pytamy uczniów, z czym kojarzą się im przedstawiciele społeczności romskiej.

Odpowiedzi w formie haseł notujemy na dużej planszy, na przykład:

Egzotyka, romantyzm / tańce, śpiew, gitara, ogniska, tabory, wędrowniki, kolorowe falbaniaste suknie, wolność / problemy społeczne / brak wykształcenia, utrzymywanie się z wróżenia, żebranie, łamanie prawa.

II. Pytamy, skąd uczniowie czerpią wiedzę na temat Romów.

Uczniowie mieszkający w Nowej Hucie odpowiadają zazwyczaj, że źródłem ich wiedzy są koledzy Romowie, koleżanki Romki w szkole oraz media i piosenki Maryli Rodowicz, na przykład *Jadą wozy kolorowe, Dziś prawdziwych Cyganów już nie ma*.

Pytamy, co powoduje, że pewne społeczności są nam obce, że kierujemy się uprzedzeniami, czujemy do nich niechęć, lęk wobec nich. Zapisujemy na planszy wnioski:

Przeszkadza:

- nieznanomość ich obyczajów, tradycji,
- kulturowa odrębność,
- hermetyczny styl życia.
- negatywny wizerunek Cygana utrwalony w języku, przysłowia, opowieściach.

III. Wyznaczeni uczniowie odczytują definicje następujących haseł ze *Słownika języka polskiego*: uprzedzenie, stereotyp, dyskryminacja, izolacja, segregacja. Definicje te, skserowane przez nauczyciela, zostaną potem rozdane uczniom.

IV. Zapisanie tematu lekcji: „Przeciwstawić się stereotypom” lub „Zrewidować stereotypy”.

Pytamy, co może pomóc w realizacji tego tematu. Kontynuujemy zapisywanie wniosków na planszy:

Pomaga:

- wrażliwość na różnorodność kultur i równość ludzi,
- wiedza o tym, że uprzedzenia, izolacja i dyskryminacja prowadzą do prześladowań, pogromów i ludobójstwa.

V. Praca w grupach z komputerem. Korzystając z wyszukiwarki internetowej (należy wpisać hasło „Cyganie” lub „Romowie”), uczniowie zbierają następujące informacje:

- Grupa I: Kim są Romowie? Historia – skąd i kiedy przybyli do Polski? Pierwszy dokument poświadczający ich obecność, język, wyznawaną religię.
- Grupa II: Romowie na terenie Polski. Jak liczni są w Europie i Polsce, gdzie żyją, na jakie grupy się dzielą? Prześladowania – cygański holokaust.
- Grupa III: Kultura romska. Jak żyją Romowie, jakie wartości cenią? Rola rodu i starszych w rodzinie, muzyka i taniec w ich życiu, ważniejsze tradycje, obrzędy.
- Grupa IV: Dzisiejsze problemy społeczności romskiej w Europie. Edukacja, praca, nietolerancja.
- Grupa V: Organizacje i stowarzyszenia Romów w Polsce. Imprezy kulturalne, tytuły prasowe, zespoły taneczne.

Uwaga: uczniowie zapisują adresy stron, z których korzystali w Internecie. Powstaje w ten sposób netografia zapisana na dużej planszy.

Prezentacja rezultatów pracy przez przedstawicieli grup. Komentarz, wprowadzenie ewentualnych poprawek zgodnie ze wskazówkami nauczyciela. Następnie każda grupa redaguje notatkę na planszy. Wywieszamy je po lekcji na ścianach klasy.

VI. Przedstawiamy kilka zwyczajów społeczności romskiej, informując, że zwyczaje każdej z czterech grup żyjących w Polsce są nieco odmienne.

- Sposoby zawierania małżeństw są specyficzne (swatki, wizyty rodziców, porwania dziewczyny), częste jest wczesne zawieranie małżeństw – w wieku 15–17 lat, ślubu udziela starszy rodu, może się on też odbywać w kościele.
- W grupie Polska Roma rzadkie są małżeństwa z partnerem nie-Romem, ponieważ uznaje się je za sprzeczne z zasadami i zakazane. Małżeństwo mieszane jest ciosem dla rodziny romskiej i wiąże się z utratą prestiżu w społeczności. Kobieta, która wchodzi do rodziny romskiej, musi sprostać wielu wymaganiom rodziny męża, na przykład zaakceptować miesz-

kanie u teściów, przejąć sposób ubierania się, obyczajowość, język i swoją niższą pozycję w strukturze społeczności romskiej. W grupie Bergitka Roma (Cyganie Karpaccy) mieszane małżeństwo jest oznaką prestiżu.

- Ceni się tradycję rodu, każdy z nich ma swoją, nieco odmienną. do najbliższej rodziny zalicza się wiele osób, nawet najdalszych krewnych. Poszukiwanie więzów pokrewieństwa jest częstym tematem rozmów w czasie spotkań. Posiadanie licznej rodziny zapewnia poczucie bezpieczeństwa w trudnych sytuacjach. W poczuciu więzi wszyscy członkowie rodziny koczują na korytarzach szpitala, by być bliżej chorego krewnego. Mieszkają też zawsze blisko siebie.
- Nieodłącznym elementem rodzinnych spotkań jest wspólne biesiadowanie, śpiew i muzykowanie. Biesiady czy wesela wystawne ponad miarę wynikają z obowiązku gościnności, traktowanego przez Romów bardzo honorowo.
- Starsi cieszą się szacunkiem i poważaniem, mają decydujący głos w rodzinie, pełnią funkcję autorytetu społecznego, na przykład udzielają tradycyjnego ślubu, rozstrzygają spory. Taką osobą może być mężczyzna lub starsza kobieta.
- Uroczyście obchodzone są pogrzeby, przez trzy dni przy zmarłym w jego domu czuwa rodzina, przybywają wszyscy krewni.
- Romowie nie hamują emocji (głośno się bawią, rozpaczają na pogrzebach), ale nie okazują publicznie przy obcych swoich uczuć, na przykład przytulanie się w tańcu i pocałunki są niedopuszczalne.
- Rozwody są rzadkością, małżeństwo i rodzina to cenione wartości.
- Romowie twierdzą, że dziecko jest darem od Boga, brak dziecka w małżeństwie może być traktowany jako kara za grzechy i być przyczyną zwrócenia żony rodzicom.
- Wychowanie polega na wpajaniu zasad i okazywaniu szacunku starszym, dzieci biorą aktywny udział w opiece nad młodszym rodzeństwem.
- W wychowaniu dzieci funkcjonuje podział na kompetencje męskie i kobiece. Wychowaniem chłopca do dziesiątego roku życia zajmuje się matka, potem ojciec, który wpaja mu zasady zachowania w grupie, zarobkowania i odpowiedzialności za rodzinę. „Rom” w języku romani oznacza mężczyznę, męża. Wychowanie dziewczynki przygotowuje ją do przyszłego małżeństwa i życia rodzinnego. W tradycyjnych rodzinach (Polska Roma) dziewczyna nie pokazuje się sama poza domem, zawsze musi jej towarzyszyć ktoś z rodziny. Cyganie Karpaccy nie stosują się do tego zakazu, ale i oni dbają, by ich córki zachowywały się w sposób godny.
- Cyganie Karpaccy dopuszczają do wspólnej biesiady gadziów (nie-Romów). Przedstawiciele grup Cyganów wędrownych uznają to za złamanie zasad.
- Przekroczenie przyjętych w danej społeczności zasad (romanipen) powoduje stan nieczystości, najgorszą karą jest wykluczenie ze społeczności. Skalanemu nie podaje się ręki, nie można z nim siadać do stołu. Stan skalania i odwołanie tej kary ogłasza starszy rodu. Dla Bergitka Roma skalanie nie jest tak istotne jak dla grupy Polska Roma, która traktuje wykluczonych z tego powodu pogardliwie, a nawet uznaje za nieczystych, gdyż mają bliski kontakt z gadziami, pracują jako śmieciarze czy jedzą koninę, a są to rzeczy niedopuszczalne u większości Cyganów wędrownych.
- Skalanie powoduje również kontakt z nieczystościami wszelkiego rodzaju. Dlatego zakatarzony Rom wydmucha nos na ziemię, a z obrzydzeniem patrzy na chowających brudną chusteczkę do kieszeni. Wystrzega się spania w pokoju sąsiadującym przez ścianę z toaletą, w tradycyjnych cygańskich rodzinach toaleta (miejsce nieczyste) była oddalona od miejsca, w którym się spało i jadło, nie wspomniano nawet o niej.
- Istnieje wiele zakazów i nakazów wynikających z wierzeń i przesądów, na przykład kobieta w ciąży nie powinna szyc i nosić koralu, by nie udusić dziecka; rzeczy należące do zmarłego pali się, by nie powrócił po nie. Romowie wierzą, że dusze zmarłych mogą przebywać wśród żyjących, dlatego o zmarłym nie wolno mówić źle. Wspominając osobę zmarłą, należy powiedzieć „niech mu ziemia lekką będzie”.

- Romowie wierzą, że zmarli są fizycznie obecni w grobie, dlatego przynoszą na cmentarz wodę, kładą na grobach zapalone papierosy, skrapiają groby wódką.

VII. Dyskusja

Jakie zwyczaje społeczności romskiej was zaciekały, zaintrygowały? O co chcielibyście zapytać jej przedstawiciela?

Jeżeli w klasie znajduje się przedstawiciel lub przedstawicielka społeczności romskiej, może odpowiedzieć na pytania lub uzupełnić rezultaty poszukiwań uczniów o dodatkowe informacje. Jeżeli nie ma takiej możliwości, można na kolejną lekcję zaprosić przedstawicieli społeczności romskiej z innych klas.

VIII. Zadanie domowe (do wyboru jedno z zadań):

- Zbierz informacje na temat zasług J. Ficowskiego jako badacza folkloru cygańskiego.
- „Odmienność przyciąga i jednocześnie odpycha” – rozwiń tę myśl na podstawie wiadomości z dzisiejszej lekcji.
- Zapoznaj się z utworem Papuszy (B. Wajs) zatytułowanym *Ziemia moja, jestem córką twoją* (podręcznik, strona 90) i wykonaj ćwiczenie nr 1 ze strony 92.

Materiały pomocnicze:

A. Bartosz, *Nie bój się Cygana*, „Pogranicze”, Sejny 2004.

J. Ficowski, *Cyganie na polskich drogach*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1985.

A. Lubecka, *Tożsamość kulturowa. Bergitka Roma*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2005.

Komentarz dla nauczyciela

„Tam, gdzie nie ma wiedzy, stereotyp jest nie do zwalczenia” (M. Gerlich, redaktor naczelny romskiego pisma „Dialog-Pheniben”).

Scenariusz lekcji powstał z myślą o uczniach, którzy stykają się ze społecznością romską w swoim miejscu zamieszkania, posiadają pewne wyobrażenia na jej temat, jednak nie są one ugruntowane żadną konkretną wiedzą. Romowie wzbudzają mieszane uczucia – od zaciekawienia do niechęci. Czy nauczyciel może pomóc w pokonywaniu uprzedzeń? Wierzę, że tak. Nieznajomość zamkniętego środowiska Romów, ich odrębność kulturowa może stanowić barierę w pokonywaniu stereotypów. Lęk przed obcym ułatwia przyjmowanie nacjonalistycznych haseł. Dlatego warto przybliżyć tę mniejszość etniczną swoim uczniom.

Opracowanie: Beata Gielec, nauczyciel języka polskiego i niemieckiego
w Gimnazjum nr 50 im. J. Korczaka w Krakowie

CYGAŃSKA HISTORIA À LA SZEKSPIR

Przygotowano dla szkoły ponadgimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, wiedzy o kulturze,
języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- propagowanie postawy otwartości,
- zainteresowanie uczniów kulturą romską.

FORMY/METODY PRACY:

burza mózgow, praca z tekstem, praca indywidualna i grupowa, dyskusja.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

J. Baranowicz, *Kolczyki Kalimury*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1974; fotografie/kartoniki z obrazkami przedmiotów zawierającymi koło.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Powitanie. Prośba nauczyciela, aby każdy podał swoje imię oraz nazwę cechy, która zaczyna się na pierwszą literę tego imienia i w jakiś sposób charakteryzuje daną osobę, na przykład: Elżbieta – ekscentryczna, Irmina – inteligentna.

II. Rozdanie uczniom kartek z rysunkami (mogą to być również fotografie), których głównym elementem jest koło (słońce, obręczka, kwiat, kolczyk, księżyc w pełni, lustro, koło od wozu, moneta, jabłko, jagoda). Zadanie polega na dopisaniu przy każdym rysunku skojarzeń przez niego przywołanych, na przykład: obręczka – miłość.

To ćwiczenie można również wykonać, dzieląc uczestników zajęć na grupy, wtedy każdej z grup – w zależności od ich liczby – trzeba rozdać po 2–3 rysunki.

III. Przedstawienie rezultatów pracy poszczególnych osób lub grup. Zapisanie ich na tablicy, aby były widoczne dla wszystkich.

IV. Wysłuchanie zaprezentowanej przez osobę prowadzącą zajęcia cygańskiej baśni *Kolczyki Kalimury*.

V. Zachęcenie uczniów, by spróbowali opowiedzieć tę historię za pomocą obrazków, z którymi pracowali wcześniej, ale tym razem z punktu widzenia głównej bohaterki lub Dando, jej ukochanego. Należy wspólnie ustalić, czy wszystkie obrazki się z nią wiążą.

W czasie swoich wypowiedzi uczniowie mają nawiązywać do skojarzeń zapisanych wcześniej przy każdym z rysunków, a wiążących się z opowieścią. Proponuję, aby każda osoba opowiadała tylko jakąś część baśni, a każda następna ją dopowiadała, uzupełniała. Dla urozmaicenia tej części zajęć ich uczestnicy podają sobie cygańską chustę. Podanie chusty oznacza oddanie głosu następnej osobie. Ważne jest uważne słuchanie siebie nawzajem, bo przecież opowiadamy w pierwszej osobie, wczuwając się w rolę bohaterów, kontynuując to, co powiedział ktoś przed nami.

VI. Wracamy do słów-skojarzeń zapisanych w wyniku realizacji II punktu zajęć. Każdy wybiera trzy słowa, które uznaje za najważniejsze dla interpretacji baśni o cygańskiej dziewczynie. Podkreślamy te, które pojawiają się najczęściej, na przykład: miłość, wędrowka, życie, piękno, radość. W wyniku tego „rankingu” zostają na tablicy tylko trzy z nich – te, na które oddano najwięcej głosów.

VII. Pytamy, czy za pomocą tych wybranych trzech słów (na przykład miłość, sprzeciw, wolność) da się opowiedzieć jeszcze jakąś inną, dobrze znaną uczniom historię z literatury, ewentualnie filmu. Na pewno padnie w tym miejscu tytuł tragedii Szekspira *Romeo i Julia*. Zwracamy uwagę na to, że ludzie, niezależnie od koloru skóry, rasy, narodowości i miejsca zamieszkania, przeżywają i czują to samo i tak samo. Tak naprawdę niczym się więc nie różnią.

VIII. Zakończenie zajęć. Osoba prowadząca może jako ciekawostkę zaprezentować cygańską flagę, której centralnym motywem jest stylizowane czerwone koło od wozu. Poznana i co najważniejsze przeżyta (!) przez uczniów historia cygańskiej miłości pozwoli im na przyswojenie i zapamiętanie tego elementu romskiej tradycji. Podkreślamy, że koło to figura doskonała, symbolizująca porządek i jedność. Koło łączy, służy wymianie doświadczeń, energii, uczuć. Dlatego też na pożegnanie stańmy w kole i podajmy sobie ręce, przekazując iskierkę przyjaźni.

Opracowanie: Ewa Kłusek, nauczyciel języka polskiego oraz Anna Oszust, nauczyciel chemii
w Publicznym Gimnazjum im. św. Kingi w Wojniczu

WZÓR KULTURY – ROMOWIE

Przygotowano dla szkoły ponadgimnazjalnej
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, wiedzy o kulturze,
wiedzy o społeczeństwie

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- utrwalenie pojęcia „wzór kultury”,
- zapoznanie ze wzorem kultury Romów,
- zdefiniowanie pojęcia „ostracyzm społeczny” (geneza, funkcjonowanie w języku współczesnym).

FORMY/METODY PRACY:

burza mózgów, metoda podająca, praca z tekstem, analiza fragmentu filmowego, analiza tekstów, dyskusja.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- prezentacja multimedialna ilustrująca część podającą,
- karty pracy ucznia,
- fragment filmu dokumentalnego o Papuszy *Historia Cyganki* G. Kowalskiego,
- fragmenty tekstów J. Ficowskiego.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Przypomnienie definicji **wzoru kultury** (właściwy konkretnej kulturze, ukształtowany historycznie, względnie trwałe system norm i wartości wyznaczających granice zachowań zgodnych z oczekiwaniami danej społeczności), stanowiącego podstawę **zróznicowania kulturowego** (współistnienie w pewnym miejscu i w pewnym czasie wielu różnych wzorów kultury).

II. Uczniowie uzupełniają tekst na podstawie prowadzonego wykładu, wzbogaconego prezentacją multimedialną stanowiącą ilustrację tekstu.

Cyganie pochodzą z, skąd wyemigrowali prawdopodobnie około wieku. „Rom” w języku oznacza
Określenie „Cygany” jest odbierane pejoratywnie – „cyganić” to tyle, co „oszukiwać”. Do Europy Romowie przybyli przez Persję. Wędrowali przez Armenię, Bizancjum i Bałkany, przejmując elementy panującej na tych terenach religii:, w Europie Zachodniej i Środkowej pojawili się w wieku. Przemieszczali się od wsi do wsi i z miasta do miasta, głosząc, że czynią to w ramach pokuty nakazanej przez papieża za odstępowanie od wiary. W Polsce możemy wyróżnić grupy Romów Zajmowali się między innymi, a przy okazji kradzieżami, co powodowało konflikty z miejscową ludnością. Na przełomie i wieku wiele państw wydało prawa zakazujące Cyganom wędrowania i nakazujące wypędzenie lub przymusowe osiedlenie się.

Inne stosowane przeciw wędrującym Cyganom środki to między innymi przymus pracy, wcielanie do wojska. W Polsce w 1964 roku wydano prawo zakazujące Cyganom poruszania się i rozbijania obozowisk – władze osiedlały ich najczęściej w małych miastach. Cyganie są najliczniejszą mniejszością narodową w Europie. Ich liczbę szacuje się na milionów. Ponieważ Romowie nie mają własnego państwa i żyją w rozproszeniu, rodzina pełni dużo ważniejszą rolę niż w innych kulturach. Cementuje romską społeczność, pilnuje przestrzegania norm etycznych, obyczajów i tradycji, chroni też przed środowiskiem obcych. Nazwa rodu, którą przyjmują potomkowie, pochodzi od jego założyciela lub nazwy zamieszkiwanego obszaru. Cyganie nie wykształcili odrębnego systemu religijnego, przyjmują religię państwa, które zamieszkuje. W Gorzowie Wielkopolskim i odbywają się festiwale kultury romskiej.

III. Uczniowie otrzymują fragmenty tekstów zaczerpniętych z publikacji stowarzyszeń romskich, pozycji J. Ficowskiego, na przykład *Cyganie w Polsce. Dzieje i obyczaje* (Interpress, Warszawa 1989), wybranych przez nauczyciela – na ich podstawie mają scharakteryzować obrzędy romskie związane z zamążpójściem i pogrzebem oraz wskazać czynności uznane za kalające.

IV. Nauczyciel odpowiada na pojawiające się pytanie dotyczące przestrzegania wzoru kultury – **dlaczego przestrzegamy norm?** Ludzie na ogół stosują się do norm zachowań, ponieważ są ich współtwórcami, dlatego że zaspokajają one elementarne potrzeby jednostki, ułatwiają życie w zbiorowości. Przestrzeganie wzorów kultury, to znaczy dostosowanie się do norm uznawanych przez daną społeczność, jest podyktowane również sankcjami, jakie mogą zostać zastosowane wobec tych, którzy przyjętych zasad nie respektują.

V. Nauczyciel wprowadza termin **ostracyzmu społecznego** (geneza; w przenośni: wykluczenie ze wspólnoty) – definicję ma zobrazować życie Papuszy – wybrane fragmenty filmu lub tekst pisany.

VI. Dyskusja: uczniowie analizują przyczyny odrzucenia poetki przez społeczność romską, analizują motywy postępowania grupy (romanipen), tragizm losów.

VII. Podsumowanie: odczytanie odpowiedzi wpisanych przez uczniów – forma nagradzanej aktywności uczniów. Przypomnienie zdefiniowanych pojęć: zróżnicowanie kulturowe, wzór kultury z jego składowymi (język, religia, obyczaje), ostracyzm.

Opracowanie: Aneta Solińska, nauczyciel wiedzy o kulturze w II Liceum Ogólnokształcącym im. K. K. Baczyńskiego w Chrzanowie

TOLERANCJA W SPOŁECZEŃSTWIE WIELOKULTUROWYM

Przygotowano dla szkoły ponadgimnazjalnej, do wykorzystania na lekcji wychowawczej, wiedzy o kulturze, wiedzy o społeczeństwie

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1–2 godziny lekcyjne.

CELE LEKCJI:

- zdefiniowanie pojęcia „stereotyp”,
- uświadomienie mechanizmu powstawania stereotypów związanych z narodowością/pochodzeniem etnicznym,
- refleksja nad niepożądanymi skutkami stereotypów,
- wprowadzenie terminów: etnocentryzm, nacjonalizm, szowinizm, tolerancja, uprzedzenia społeczne, relatywizm kulturowy,
- wskazanie podłoża konfliktów społecznych na przykładzie niepokojów w Koninie, Oświęcimiu, Mławie,
- zdefiniowanie pojęcia „powszednicki kulturowe”,
- kształtowanie postawy tolerancji.

FORMY/METODY PRACY:

burza mózgów, metoda podająca, praca z tekstem.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- zdjęcia, slajdy przedstawiające osoby przynależące do subkultur, wyznawców judaizmu, islamu, osoby otyłe, przedstawicieli kultur prymitywnych,
- katalog praw człowieka,
- publikacje dotyczące zamieszek w Koninie, Oświęcimiu, Mławie,
- plansze definiujące stereotyp,
- zdjęcia Romów w sytuacjach codziennych.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Demonstrujemy slajdy przedstawiające: wyznawcę judaizmu (ortodoksyjny żyd), muzułmanina, Pigmeja, członka subkultury młodzieżowej (punk), osobę otyłą.

Monitorujemy reakcję uczniów. Pytamy, co łączy te wszystkie osoby, co zdecydowało o konfiguracji zdjęć. Naprowadzamy uczniów na konkluzję: odmienność, inność.

Pytamy uczniów, dlaczego uznali, że te osoby są inne.

Wniosek: za punkt wyjścia do formułowania własnych sądów na temat przedstawicieli innych kultur przyjmuje się normy obowiązujące we własnej kulturze, tym samym prezentując postawę **etnocentryzmu** (gr. *ethnos* – stado, plemię, tłum, lud; stawianie własnego narodu lub grupy etnicznej w centrum zainteresowania i wywyższanie ich ponad inne. Pogląd ten manifestuje się w działalności jednostek czy organizacji, które koncentrują się wokół własnego narodu, i zwracaniu uwagi na interesy jedynie własnej grupy etnicznej).

Stanowisko wartościujące może prowadzić do **nacjonalizmu** (łac. *natio* – naród; postawa społeczno-polityczna uznająca naród za najwyższe dobro w sferze polityki. Nacjonalizm uważa interes własnego narodu za nadrzędny wobec interesu jednostki, grup społecznych czy społeczności regionalnych. Przyjmuje on, że najwyższym suwerenem państwa jest naród. Nacjonalizm przedkłada interesy własnego narodu nad interesy innych narodów, zarówno wewnątrz kraju – mniejszości narodowe lub etniczne – jak i na zewnątrz – narody sąsiednie. Ideologia ta uznaje państwo narodowe za najwłaściwszą formę organizacji społeczności złączonej wspólnotą pochodzenia, języka, historii i kultury) i **szowinizmu** (skrajny nacjonalizm wyrażający się w bezkrytycznym stosunku do własnego narodu oraz w pogardzie i nienawiści do innych narodów).

Uczniowie zastanawiają się, co kształtuje **uprzedzenia społeczne** (niechętnie lub wrogię nastawienie wobec danej osoby wynikające tylko z jej przynależności do określonej grupy objętej stereotypem i wnioskowanie o cechach tej osoby na podstawie cech przypisywanych tej grupie).

Podstawą uprzedzeń społecznych jest **stereotyp** – wniosek ten mają sformułować uczniowie. Nauczyciel naprowadza młodzież, podając definicję tego pojęcia:

- skrótowy i uproszczony obraz świata,
- budowany na bazie bezrefleksyjnego przyjmowania opinii rozpowszechnionych w danym środowisku,
- dokonuje identyfikacji „oni – my”,
- jest przekątnikiem społecznych sympatii, uprzedzeń, dezaprobaty.

II. Wnioski

Żeby móc harmonijnie współżyć z innymi, powinniśmy nauczyć się szanować ich odmienność, traktować to, co inne, jako wartość wzbogacającą nas samych – prezentując tym samym postawę **relatywizmu kulturowego** w dwóch jego aspektach: **poznawczym** (poznając inne kultury, powinniśmy się starać zrozumieć je za pomocą ich własnych kategorii i nie nakładać na nie naszych pojęć o świecie; każdą kulturę należy mierzyć jej własną miarą, obserwować od wewnątrz) i **etycznym** (powstrzymywanie się od formułowania sądów wartościujących, wynikających z kryteriów stosowanych w naszej kulturze – nie ma kultur lepszych i gorszych, są tylko kultury różne). Nasze stanowisko powinna cechować **tolerancja** (poszanowanie cudzych poglądów, wierzeń, upodobań różniących się od naszych).

III. Kierujemy pytanie do uczniów: gdzie są granice tolerancji?

Wskazujemy **powszedniki kulturowe**, czyli normy i wartości uznawane przez wszystkich ludzi, niezależnie od przynależności kulturowej.

Uczniowie wymieniają prawa człowieka: do życia, wolności, nietykalności osobistej, prywatności, azylu, posiadania obywatelstwa, pracy, ochrony i opieki, nauki.

IV. Nie to, co nas dzieli, ale to, co nas łączy – czy jesteś wolny od stereotypów?

Uczniowie zostają podzieleni na grupy, maksymalnie czteroosobowe, każda otrzymuje jedno zdjęcie, którego bohaterem jest Rom. Zadaniem wszystkich uczniów jest znaleźć wspólnotę celów, zachowań, sytuacji z przedstawioną na zdjęciu osobą.

V. Czy jesteśmy społeczeństwem tolerancyjnym?

Zespoły czteroosobowe otrzymują informacje prasowe opisujące pogromy w Mławie (1991), Oświęcimiu (1981) i Koninie (1991).

Na podstawie informacji wskazują motywy działania Polaków (ksenofobia).

Analiza wypadków w Mławie, opracowana na zlecenie CBOS przez Annę Gizę-Poleszczuk i Jana Poleszczuka, opublikowana w grudniu 1992 roku, „Cyganie i Polacy w Mławie”. Konflikt etniczny czy społeczny jako forma podsumowania wniosków uczniów. Jako źródło konfliktu zostały wskazane:

- próby przełamania tradycyjnego stereotypu Cygana, rozumianego jako czynnik określający status Romów i wzajemne relacje między Polakami i Romami. Zgodnie z tym stereotypem Cygan nie jest już biedny, brudny, wesoły, nie prosi, nie zaznacza swojej podległości i niższości, lecz jeździ samochodem dobrej marki, mieszka w „belwederze” (określenie budowanych przez zamożnych Romów rezydencji), obnosi się z bogactwem, staje się elitą, otwarcie sugeruje, że ma władze lokalne i policję w kieszeni i niczego się nie boi, a to wszystko przy dalszym utrzymaniu stereotypu oszusta, złodzieja, cwaniaka uchylającego się od obowiązków społecznych, służby wojskowej, obowiązku szkolnego, legalnej pracy;
- frustracja ekonomiczna związana z kryzysem gospodarczym – do zajęć antycygańskich doszło w okresie gwałtownego spadku statusu materialnego mławian i gwałtownego wzrostu bezrobocia. Bezrobocie w Mławie sięgało 35%, podczas gdy w skali kraju 10%. na jedną ofertę pracy w Mławie przypadły 122 osoby, w skali kraju 66 (dane GUS z sierpnia 1992). Bezrobocie wśród młodzieży do 25 roku życia sięgały 40%;
- erozja autorytetu władzy – Mława wcześniej była areną konfliktu z okolicznymi rolnikami, połączonego z blokadą dróg i miejscowej mleczarni, co jest dla mławian świadectwem bezradności władz lokalnych i centralnych, które nie potrafią zaprowadzić porządku publicznego. W świadomości społecznej trwa pamięć o wcześniejszym (sprzed roku) spowodowanym przez Roma wypadku samochodowym, którego sprawca uniknął odpowiedzialności.

Wypadek z 23 czerwca stało się wśród mławian tematem domysłów, spekulacji i komentarzy. Mimo pojmania i osadzenia w areszcie sprawcy wypadku oraz akcji informacyjnej o tym fakcie przeprowadzonej przez policję, nie udało się uspokoić nastrojów. Romowie nie pojawiają się w miejscach publicznych świadomi napięcia i zagrożenia. Początek zamieszkom dało kilkunastu młodych mężczyzn zebranych w jednym z lokali niskiej kategorii. W czasie dwudniowych zamieszek nie zaatakowano baraków biedoty romskiej, gniew wyładowano na bogatych rezydencjach, a w drugim dniu zamieszek także na mieszkaniach należących do miejscowych Romów – ten fakt jest przytaczany jako argument przeciwko nacjonalistycznemu charakterowi ataku, gdyż tłum obierał cele selektywnie, podczas gdy atak z pobudek czysto nacjonalistycznych dotknąłby wszystkich przedstawicieli Romów, bez względu na status majątkowy (http://pl.wikipedia.org/wiki/Pogrom_m%C5%82awski).

VI. Podsumowanie: uczniowie wskazują wartości, które kształtują postawy otwartości, tolerancji, szacunku dla odmienności, pozwalają uniknąć powtórzenia historycznych pogromów.

Opracowanie: Aneta Solińska, nauczyciel wiedzy o kulturze
w II Liceum Ogólnokształcącym im. K. K. Baczyńskiego w Chrzanowie

ROMOWIE – INNI TACY JAK MY

Przygotowano dla szkoły ponadgimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, wiedzy o kulturze

CZAS TRWANIA LEKCJI:

2 godziny lekcyjne.

CELE LEKCJI:

- wspieranie umiejętności samokształcenia poprzez zdobywanie i gromadzenie informacji z różnych źródeł,
- kształcenie umiejętności krytycznego korzystania ze źródeł informacji,
- kształtowanie tolerancji wobec mniejszości narodowych oraz zrozumienia dla odmienności kulturowej,
- racjonalizacja poglądów, pozbycie się stereotypów, narzuconych schematów myślenia,
- propagowanie postawy otwartości,
- wdrażanie uczniów do prowadzenia dyskusji oraz efektywnej pracy w zespole.

FORMY/METODY PRACY:

burza mózgow, praca z tekstem źródłowym, praca zespołowa nad problemem, debata.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- informacje zebrane przez uczniów,
- wycinki dostarczone przez nauczyciela (aneks 1),
- karty na argumenty (aneks 2).

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Faza wstępna

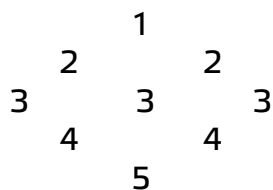
Co najmniej tydzień przed realizacją tematu nauczyciel poleca uczniom przygotowanie kilku przykładów dotyczących problemów nietolerancji, uprzedzeń i dyskryminacji ludzi. Zgromadzone materiały są podstawą dyskusji nad przyczynami tych zachowań.

II. Faza realizacyjna

- Nauczyciel przedstawia uczniom problem dotyczący negatywnego obrazu Romów wśród Polaków. Następnie dzieli uczniów na dwie równoliczne grupy, wykorzystując do tego kartoniki z flagą polską i flagą romską. Grupy zasiadają naprzeciw siebie. Nauczyciel zapowiada uczniom, że w dalszej części zajęć będą uczestniczyli w debacie na temat: „Romowie – inni tacy jak my?”. Grupa siedząca po jednej stronie szuka faktów, które kształtują pozytywny wizerunek „charakteru narodowego” Romów (uczniowie, którzy wylosowali flagę romską), natomiast grupa siedząca naprzeciwko przygotowuje argumenty przedstawiające Romów w niekorzystnym świetle. Aby ułatwić dyskusję, nauczyciel dostarcza wycinki z gazet związane z tym zagadnieniem (aneks 1). Daje czas na zapoznanie się z nimi (8 minut).
- Nauczyciel rozdaje grupom przygotowane koperty z pustymi kartami na argumenty pozytywne i negatywne dotyczące postrzegania społeczności romskiej wśród Polaków. Daje czas (15–20 minut) na zebranie argumentów do przydzielonego stanowiska i wpisanie ich na kartach (aneks 2).

- Kolejnym zadaniem jest uszeregowanie posiadanych argumentów na zasadzie rankingu diamentowego lub trójkątnego, czyli określenie argumentu najważniejszego, mniej ważnych i argumentu najmniej cenionego przez grupę, na przykład:

- Po wykonaniu zadania grupy mają około 10 minut, aby przygotować się do prezentacji swych argumentów na forum. Każdy z członków grupy powinien podać choć jeden argument.

Uwaga: Grupom należy przydzielić jednakowy czas na prezentację. Nauczyciel powinien pilnować kultury dyskusji, pamiętając, że niewyciszone emocje mogą doprowadzić do konfliktów.

- Po zakończeniu debaty „odczarowani” uczniowie mogą mówić o swoich autentycznych poglądach. W trakcie dyskusji nauczyciel uświadamia im, że stereotypy mogą być krzywdzące.
- Nauczyciel stawia pytanie: Kiedy Romowie byliby tacy jak my? Uczniowie dochodzą do wniosku, że tylko wtedy, gdyby nie było różnic. Metodą burzy mózgów usiłują wymyślić hipotetyczny kształt „świata jednakowego”, odpowiadając na pytania: Jaki byłby najlepszy gatunek drzewa na całej Ziemi? A jak miałby wyglądać człowiek? Gdzie powinien mieszkać, a gdzie wybierać się na wakacje? Po takiej dyskusji uczniowie rozumieją, że ujednolicenie nie ma sensu.
- Nauczyciel poleca uczniom ustawienie się w szeregu, prosząc o zastosowanie się do następującej instrukcji: ustawienie się na jednym końcu sali oznacza pogląd, że Romowie mogą być postrzegani pozytywnie, na przeciwnym końcu – że tak nie jest, że powszechna opinia o Romach jest prawdziwa. Zadanie ma być wykonane bez dopytywania się o poglądy innych. Musi powstać pojedynczy szereg, który nauczyciel dzieli na pół.
- Powstałe dwa szeregi nauczyciel ustawia naprzeciw siebie w ten sposób, aby w parze nie znalazły się osoby o skrajnie różnych poglądach. W ramach każdej pary najpierw jedna, a potem druga osoba prezentuje swój pogląd. Wypowiedzi tych nie komentują uczniowie, do których są skierowane.

III. Faza podsumowująca

Po zajęciu swoich miejsc uczniowie mogą się wypowiedzieć, czy uczestnictwo w zajęciach wpłynęło w jakimś stopniu na ich poglądy dotyczące mniejszości romskiej.

IV. Praca domowa

Przeczytaj poniższy tekst, a następnie napisz petycję do władz gminy, w której wyrażasz swój sprzeciw wobec jawnej dyskryminacji, do której doszło w opisywanej wiosce. Podaj swoje argumenty.

„W Rujniku, serbskiej wiosce koło Niszu, zmarł przed dziesięciu laty dwuletni chłopiec, Goran Marković. Zrozpaczeni rodzice zakupili trumnę i przygotowali się do pochowania drogiego ciała. Czekala ich jednak jeszcze jedna cierniowa droga, którą zmarłego chłopca musieli przeprowadzić. Ponieważ mały Goran był dzieckiem cygańskim, ludność wioski stanęła przed bramą cmentarza, nie godząc się, by wśród grobów ich bliskich złożono ciało Cygana. Sześć dni leżał chłopiec cygański w trumnie ustawionej w ubogiej izbie cygańskiego domu. Przez sześć dni matka płakała u trumny, zawodząc z bólu *o-o-o! lele mange!* – jak każda cygańska matka. Dopiero po sześciu dniach udało się trumnę cygańską złożyć w niecygańskiej ziemi”.

V. Osiągnięcia

- pogłębienie wiedzy na temat mniejszości romskiej,
- formułowanie hipotez i problemów,
- aktywne poszukiwanie i sprawne korzystanie z różnorodnych źródeł informacji w celu rozszerzenia posiadanej wiedzy,
- prezentowanie wyników własnych przemyśleń,
- uzasadnianie punktu widzenia wobec różnych kwestii społecznych.

ANEKS 1

„[...] Otóż, po pierwsze, ten naród [Cyganie] nigdy nie uczynił krzywdy innemu narodowi. Można by co najwyżej mówić o indywidualnych przypadkach krzywd uczynionych przez poszczególnych Cyganów. Następnie – o jakichże to wpływach Cyganów można mówić w naszym kraju, gdzie stanowią oni znikomą część ludności, w większości są dosyć biedni, a wielu spośród nich to analfabeci? A majątek? Otóż ten motyw niechęci do Cyganów często bywa eksponowany. Wystawność życia niewielkiej części Cyganów, efektowne wille-zamczyska, drogie samochody, przy jednoczesnym braku stałego zatrudnienia i widocznej fizycznej pracy – to fakty przytaczane jako przyczyny agresji. Nie bierze się pod uwagę ani tego, że źródło tego bogactwa może być «uczciwe», ani tego, że bogaci stanowią mały odsetek Cyganów, ani też tego, że bogaci Cyganie to garstka ludzi spośród bogatych nie-Cyganów. Ale Cyganów bardziej widać. Odmienność religii nie ma znaczenia, gdyż Cyganie są w większości wyznawcami religii społeczności, w której żyją. Kłuje natomiast w oczy odmienność ich obyczaju. w sumie tak wielka nienawiść do Cyganów wynika w istocie nie z tych ich cech, które powinny – zgodnie z deklaracjami – decydować o stopniu niechęci do obcych, bowiem powodem jej jest jedynie odmienność kulturowa. Można więc powiedzieć – nienawidzi się Cyganów za cechy całkowicie dla otoczenia nieszkodliwe w jakimkolwiek sensie. Wrogość wobec «odmieńca» wynika z tego, że jest właśnie odmienny”.

Źródło: A. Bartosz, *Zabić Cygana – oi*, „Krasnogruda” 1994, nr 2/3.

„[...] Szczególnie dotyczy to kultury cygańskiej, o której krążą jedynie stereotypowe sądy. – Tam, gdzie nie ma wiedzy, stereotyp jest nie do zwalczenia – uważa Marian Gerlich, szef pisma „Dialog-Pheniben”. Zaznacza, że tradycyjny wizerunek Cygana nie był skrajnie negatywny: – Postrzegany był jako człowiek tajemniczy, egzotyczny. To wywoływało obawę, ale i fascynowało. Cygan był więc solidarny, wolny, odważny, był człowiekiem honoru. [...] Romowie mają coraz więcej pieniędzy, bo są przedsiębiorczy. Wielu dorobiło się na Zachodzie. Mają sklepy, stacje benzynowe, zajmują się handlem... Tak jak i Polacy [...]”.

„[...] – Kiedyś byliśmy bardzo cenieni. Zbudowaliśmy całą Nową Hutę. Teraz większość tutejszych Cyganów jest bezrobotna. A nam trudniej jest znaleźć pracę. Nie ma co ukrywać: jesteśmy dyskryminowani. Największym problemem Cyganów, nie tylko pochodzących z grupy Bergitka, jest w tej chwili edukacja. Wędrowniacy taborem nie sprzyjała pobieraniu nauk. Skoro rodzice nie mieli nawyku uczenia się, nie wyrobili go też w dzieciach. Mimo to badania przeprowadzone przez MEN i Stowarzyszenie Romów wskazują, że trzy czwarte rodziców dostrzega już potrzebę kształcenia swoich dzieci. [...] Cyganem jest ten, kto przestrzega cygańskich zasad romanipen. Wchodzi w to cały system skalań dotyczący między innymi nieczystości kobiet czy zakazu donoszenia na policję. W każdej grupie Cyganów romanipen oznacza jednak coś trochę innego. – Cyganie nie lubią wychodzić ze swoimi sprawami na zewnątrz. Ale gdy się komuś krzywdą dzieje, to wszyscy sobie pomagamy. Prawdziwa solidarność jest właśnie wśród Cyganów – przyznaje Edward Dębicki.

Największą wartością jest – według niego – bycie dobrym Cyganem, czyli dobrym ojcem i mężem, uczciwym człowiekiem, który dobrze współżyje z resztą [...]”.

Źródło: *Dziś prawdziwych Cyganów już nie ma?*, „Duma Roma” 1999, 34(873).

„[...] Najwyższą wartością dla Romów jest rodzina. Zaświadcza o tym nawet polskie przysłowie: «Cieszy się jak Cygan dziećmi» [...]”.

„[...] istotną rolę odgrywa zasada pracy, czyli *buci*. Dobrze wykonana, dochodowa praca przynosi uznanie, zwłaszcza jeśli jej wykonywanie daje swobodę. Mieszkający na Spiszu, Podtatrzu i Podkarpaciu Romowie z grupy Bergitka Roma byli cenionymi kowalami – naprawiali góralom narzędzia rolnicze, wyrabiali zawiasy i łańcuchy [...]”.

„[...] Romanipen reguluje wreszcie normy dotyczące stroju kobiecego. Są one ściśle określone i przestrzegane w obu grupach Polska Roma i Bergitka Roma, a osoba, która je złamie, jest według Romów skalana. Tradycyjnie kobiety romskie przestrzegają zasad skromności bardzo rygorystycznie – stąd potocznie często są kojarzone z długimi spódnicami [...]”.

Źródło: prezentacja, kurs dla nauczycieli wspomagających edukację uczniów romskich, Małopolski Instytut Kultury w Krakowie (do pobrania na www.mik.krakow.pl).

„[...] Romowie przywiązują dużą wagę do tradycji. Kultuwują ją szczególnie nomadowie, ale ślady dawnych obrzędów pozostały także wśród szczepów osiadłych [...]”.

Ważnym obyczajem jest dla Romów *patyw*, co oznacza gościnność, okazywanie czci gościom poprzez przyjęcie biesiadne, szacunek oraz uroczysty poczęstunek [...]”.

Inny obyczaj społeczny odnosi się do starszeństwa, nosi on nazwę *phuripen* i nakazuje poszanowanie starszych. W zachowaniu przejawia się jako całowanie starszych mężczyzn w rękę, w towarzystwie młody musi prosić najstarszego o zgodę na zabranie głosu. Niezależnie od pokrewieństwa, bądź jego braku, do starszych należy zwracać się per «wujku» (*kako*) i «ciociu» (*bibi*), używając formy «wy». Rodzice (ojciec – *dad* i matka – *daj*) są największymi autorytetami, którym należy się bezwzględny szacunek i posłuch [...]”.

Rytuły czystości zaczynają obowiązywać kobietę od momentu uzyskania przez nią dojrzałości płciowej, wówczas jest już uważana za gotową do zamążpójścia. Dziewczynki, które jeszcze nie są mężatkami, nie mogą pokazywać się samotnie poza domem, co często staje się przeszkodą w posyłaniu córki do szkoły. Zabronione są wszelkie zachowania mogące kojarzyć się z seksualnością oraz rozmowy na ten temat, a także wszelka nagość, nawet pokazywanie się w kostiumie kąpielowym [...]”.

Źródło: M. Olszewska, *Romowie – dyskryminowana mniejszość. Obrzędowość Romów*, www.etnologia.pl

Flaga romska

ANEKS 2

PRZYKŁADOWE ARGUMENTY KSZTAŁTUJĄCE POZYTYWNY STOSUNEK DO ROMÓW

Rodzina jest dla Romów najwyższą wartością	Szacunek do starości	Wzajemna pomoc, solidarność
Skromność kobiet	Zasada <i>buci</i> – dobrze wykonana praca	Barwny folklor
Rom – człowiek honoru	Przywiązanie do tradycji	Gościnność

PRZYKŁADOWE ARGUMENTY KSZTAŁTUJĄCE NEGATYWNY STOSUNEK DO ROMÓW

Brak nawyków higienicznych	Poglądy starszych Romów dotyczące podejmowania nauki	Wystawność życia niektórych Romów
Wędrowny tryb życia	Niechęć do zapoznawania innych ze swoim językiem i kulturą	Przypadki kradzieży dokonywanych przez Romów
Porwania dziewcząt	Szokująca obyczajowość, na przykład dziewczynki, które jeszcze nie są mężatkami, nie mogą pokazywać się samotnie poza domem	Tajemniczość Romów

Opracowanie: Eliza Wojtasik, nauczyciel geografii i przysposobienia obronnego w XVI Liceum Ogólnokształcącym im. K. K. Baczyńskiego w Krakowie

słowacy

**małopolska
wielu kultur**

POZNAJĘ ATRAKCJE TURYSTYCZNE SŁOWACJI

Przygotowano dla I klasy gimnazjum specjalnego

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- rozwijanie umiejętności twórczego myślenia,
- zapewnienie poczucia sukcesu,
- poznanie podstawowych informacji o sąsiedzie Polski – Słowacji.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

Terapeutyczne:

Uczeń:

- rozwija wyobraźnię, projektując mapę Słowacji,
- czuje się doceniony, samodzielnie kreując przestrzenną mapę Słowacji i oceniając zajęcia.

Poznawczy:

Uczeń:

- poznaje stolicę, flagę, liczbę ludności, ukształtowanie terenu i główne atrakcje turystyczne Słowacji (góry, zamki, jaskinie, zbiorniki wodne).

Kształcące:

Uczeń:

- doskonali umiejętność wykorzystania zdobytej wiedzy w praktyce podczas projektowania mapy Słowacji i pogadanki podsumowującej temat,
- doskonali umiejętność pisania podczas przepisywania notatki o Słowacji (stolica, flaga, liczba ludności, ukształtowanie terenu),
- doskonali umiejętności wypowiedzania się całymi zdaniami podczas pogadanki wprowadzającej nowe wiadomości i pogadanki podsumowującej temat.

FORMY/METODY PRACY:

praca indywidualna głośna i cicha, metoda waloryzacyjna: ekspresja plastyczna, metoda praktycznego działania: przepisanie notatki do zeszytu, metoda podająca: pogadanka z pokazem wprowadzająca nowe wiadomości, pogadanka podsumowująca.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

arkusz szarego papieru lub białego brystolu (format A2), pudełka po jajkach, niebieska włóczka, pudełka po zapalniczkach, pudełka po jajkach niespodziankach lub skorupki jajek, niebieska tektura falista, zdjęcia, ilustracje jaskiń, zamków słowackich, ilustrowany atlas świata, ilustracje przedstawiające krajobraz Słowacji, mapa Słowacji, notatka zawierająca podstawowe informacje o Słowacji do przepisania przez ucznia (stolica, flaga, liczba ludności, ukształtowanie terenu).

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

 I. FAZA WSTĘPNA
II. FAZA ZASADNICZA

Etap lekcji	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów	Uwagi, refleksje
1. Czynności organizacyjno-porządkowe	Nauczyciel: – wita ucznia, pyta o samopoczucie, – podaje temat lekcji i prosi o zapisanie go w zeszytcie.	Uczeń: – wita nauczyciela, odpowiada na pytanie, – zapisuje temat lekcji.	
1. Pogadanka wprowadzająca nowe wiadomości 2. Projektowanie przestrzennej mapy Słowacji	Nauczyciel: – prosi ucznia, by obejrzał ilustracje w atlasie i na pojedynczych stronach (wydrukowanych lub wyciętych z gazet), – zadaje pytania: co przedstawiają ilustracje? jakie kolory ma Słowacka flaga?, czy wiesz, jakie miasto jest stolicą Słowacji? – podsumowuje wypowiedź ucznia i prosi, by przepisał krótką notatkę do zeszytu, – prosi, by uczeń wykonał przestrzenną mapę Słowacji, postępując się przygotowanymi materiałami (arkusz szarego papieru lub białego brystolu formatu A2, pudełka po jajkach, niebieska włóczka, pudełka po zapałkach, pudełka po jajkach niespodziankach lub skorupki jajek, niebieska tektura falista, zdjęcia, ilustracje jaskiń, zamków słowackich, ilustrowany atlas świata, ilustracje przedstawiające krajobraz Słowacji, mapa Słowacji), wraz z uczniem ustala legendę do mapy (które materiały będą przedstawiały góry, które rzeki i tak dalej).	Uczeń: – ogląda ilustracje , – odpowiada na pytania nauczyciela, – przepisuje notatkę, projektuje przestrzenną mapę Słowacji.	Ilustracje przedstawiają krajobraz Słowacji, flagę Słowacji, słowackie zamki, jaskinie, stolicę Słowacji – Bratysławę. Notatka zawiera informacje na temat stolicy, flagi, liczby ludności, ukształtowania terenu Słowacji. Na arkuszu szarego papieru lub białego brystolu formatu A2 są zaznaczone granice Słowacji, stolica, główne rzeki, zbiorniki wodne, góry, wybrane miasta z zamkami, jaskinie. Nauczyciel wspiera ucznia pomysłami, radą, jeśli jest taka potrzeba.

III. FAZA KOŃCOWA

1. Pogadanka podsumowująca	Nauczyciel: – zadaje pytania: z czym od dziś będzie ci się kojarzyła Słowacja? jakie miasto jest stolicą Słowacji? jak wygląda flaga Słowacji? jakie tereny dominują na Słowacji? co warto zobaczyć, planując wyjazd na Słowację?	Uczeń: – odpowiada na pytania nauczyciela,	
2. Ewaluacja – termometr	– prosi, by uczeń ocenił zajęcia i na narysowanym przez nauczyciela termometrze zaznaczył temperaturę powyżej 0, jeśli zajęcia mu się podobały, a poniżej 0, jeśli się nie podobały,	– ocenia zajęcia,	Termometr jest kolorowy, z zaznaczoną skalą co 1 stopień Celsjusza od 0 do +10 i od 0 do –10.
3. Pożegnanie	– dziękuje za współpracę i żegna ucznia.	– żegna nauczyciela.	

Opracowanie: Sylwia Chromik-Pieczarka,
pedagog specjalny w Gimnazjum nr 1 w Andrychowie

O ŚPIĄCYCH RYCERZACH, CZYLI O TYM, DLACZEGO NA SPISZU SĄ POLACY I SŁOWACY

**Przygotowano dla szkoły gimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, historii, języku polskim**

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1–2 godziny lekcyjne.

CELE LEKCJI:

- uświadomienie uczniom, że kiedyś, szczególnie dla ludności wiejskiej, o wiele większe znaczenie aniżeli przynależność państwowa miała przynależność do regionu,
- pokazanie wartości wypływających z patriotyzmu, ale też wskazanie na zagrożenia, które mogą wypływać ze źle pojętego patriotyzmu (nacjonalizmu),
- wskazanie na region wielokulturowy, Spisz, i pokazanie złożoności pojęcia „patriotyzm” na tym terenie.

METODA:

pogadanka, wspólna praca nad tekstem.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Proponujemy uczniom, aby dokończyli zdanie: „Być Polakiem to znaczy...”. Jeśli w klasie znajdują się uczniowie przyznający się do innej narodowości, prosimy, aby napisali, co oznacza dla nich przynależność do tej narodowości. Pamiętajmy jednak o tym, że mogą pochodzić z małżeństw mieszanych, wówczas narodowość polska może być dla nich równie ważna, niech wypowiedzą się więc z dwóch perspektyw. Odpowiedzi zanotowane przez uczniów na kartkach zapisujemy wspólnie na tablicy i zastanawiamy się, jakie są najważniejsze wyróżniki przynależności narodowej.

Tłumaczymy, że zanotowane przez nas wyróżniki przynależności narodowej (bycie na przykład Polakiem, Słowakiem, Niemcem, Czechem, Romem, Łemkiem) to nasza świadomość narodowa i jest to pojęcie bardzo subiektywne – niemal dla każdego będzie oznaczało coś innego. Następnie zastanawiamy się, kto kształtował i kto nadal kształtuje naszą świadomość narodową i czy zawsze wszyscy ludzie mieszkający na terytorium naszego państwa ją posiadali? Spróbujmy sięgnąć aż do czasów średniowiecza i krótko porównać ówczesny stan świadomości narodowej z tym z przełomu XIX i XX wieku. Proces formowania narodu jest długotrwały. Świadomość narodowa powstaje także pod wpływem elit kulturalnych, kształtują ją między innymi myśliciele, poeci, pisarze, historycy. Istnieją różne postawy związane z odnoszeniem się do narodu:

- **patriotyzm** (gr. *partriōtēs* – rodak, *patria* – ojczyzna) odnosi się do umiłowania ojczyzny. Wyrazem patriotyzmu jest walka o ojczyznę w chwilach zagrożenia, a w chwilach swobody praca na rzecz jej rozwoju. Patriotyzm łączy się z szacunkiem dla innych narodów i uznaniem ich praw;
- **nacjonalizm** (łac. *natio* – naród) to ideologia, dla której najwyższą wartością jest naród. Zwolennicy tej ideologii uznają prawa własnego narodu za najważniejsze i żądają dla niego specjalnych przywilejów, dyskryminując inne narody;

- **szowinizm** (fr. *chauvinisme*) to skrajny nacjonalizm, wyrażający się w ślepym uwielbieniu dla własnego narodu oraz nienawiści i pogardzie dla innych;
- **rasizm** (wł. *razzismo* – rasa, gatunek) to pogląd uznający, że wartość człowieka zależy od przynależności do rasy. Był podstawą ideologii hitleryzmu;
- **ksenofobia** (gr. *ksénos* – obcy, *phóbos* – strach), dosłownie: strach przed obcymi. Taka postawa oznacza niechęć do innych ras, nacji;
- **kosmopolityzm** (gr. *kosmopolítēs* – obywatel świata). Kosmopolityzm jest postawą wychodzącą z założenia, że ojczyzną człowieka jest cały świat. Kosmopolita nie czuje więzi z krajem, z którego pochodzi lub którego jest obywatelem, deklaruje swą więź z kulturą świata.

Starajmy się też wskazać na różnice pomiędzy narodem a państwem. Warto sięgnąć po przykłady: Polska przestała istnieć jako państwo na sto lat, kiedy dokonano jej rozbioru, ale nie przestał istnieć naród, dzięki temu możliwe było odrodzenie się państwa. Niektóre narody, posiadające niegdyś własne państwa, utraciły je (na przykład Polska, Węgry, Grecja, Bułgaria), niektóre były zależne od innych państw, ale udało im się utworzyć własne (na przykład Słowacja, Rumunia), jeszcze inne utworzyły wspólne państwo z innym narodem (na przykład niegdysiejsza Czechosłowacja, Jugosławia), ale istnieją też takie narody, które nie mają własnego państwa (na przykład Romowie, Kurdowie).

II. Odczytanie legendy *Śpiący rycerze (Jakby o nich chłop opowiedzieć powinien)* K. Przerwy Tetmajera (*Na Skalnym Podhalu, Siedmioróg, Wrocław 2007*).

Nauczyciel sprawdza zrozumienie treści, zadając pytania:

1. Gdzie śpią rycerze?
2. Kto ich widział i w jakich okolicznościach?
3. Jakie pytanie zadają dowódcy i jaką słyszą odpowiedź?
4. Kiedy rycerze mają się obudzić i wyjść z ukrycia? (W razie potrzeby nauczyciel lub prowadzący zajęcia podpowiada, że stanie się to wówczas, gdy Polsce będzie grozić wielkie niebezpieczeństwo).

Zwrócenie uwagi na ostatni akapit legendy:

„Ale se i to myślę kieniekie, że wto wie, jako to?”

Cy som nie jest w naskik chłopskik piersiak zaśpioni śpiący rycerze i cy to pote ta skała, kany śpiom, to nie my?”

- Kto wypowiada te słowa? (Narrator),
- Kto nim jest? (Chłop, góral – zwrócenie uwagi na podtytuł),
- Dlaczego narrator porównuje chłopów do śpiących rycerzy?
- Z czym kojarzy się nam słowo „sen”, co w związku z tym będzie oznaczał imiesłów „śpiący” (Na przykład „niezdający sobie sprawy z tego, co się z nim dzieje, lub z tego, co się dzieje wokół niego...”).

Nauczyciel wyjaśnia uczniom, że przez wiele wieków chłopci nie mieli świadomości narodowej – posiadała ją tylko szlachta, ona bowiem cieszyła się pełnią praw obywatelskich, ale miała też w związku z tym pewien obowiązek – była nim walka w obronie ojczyzny. Zadaniem chłopca była praca na roli i słuchanie swojego pana – szlachcica. Chłop nie posiadał żadnych praw obywatelskich. Na pytanie, kim jest, skąd pochodzi, odpowiadałby, wymieniając nazwę swojej rodzinnej wsi – to była dla niego ojczyzna.

III. Gdzie znajduje się Spisz? (Odszukanie na mapie Małopolski).

- Jak nazwiemy mieszkańców tej ziemi? (Spiszacy lub górale spiscy).
- W wielu miejscowościach Spisza znajdziemy informacje w języku polskim i słowackim – dlaczego? O czym to świadczy? Warto sprawdzić na mapie historycznej, jak niegdyś wyglądał Spisz, jaka ludność go zamieszkiwała (Polacy, Słowacy, Węgrzy, Niemcy, Żydzi), a kto mieszka tam dziś? Można podać nazwę „Spisz” we wszystkich tych językach: Spisz, Spis, Szepesség, Zips.

Krótką informacją o historii tych ziem.

Podsumowanie: dziś mieszkańcy Spisza, zarówno słowackiego, jak i polskiego, są sobie kulturowo o wiele bliżsi aniżeli mieszkańcom Mazowsza czy Wielkopolski. Warto więc, aby pamiętali o tym, co ich łączy i co dzięki współpracy mogą osiągnąć w przyszłości.

Opracowanie: Krystyna Dziga, nauczyciel języka polskiego i historii
w Publicznym Gimnazjum nr 1 im. Jana Pawła II w Krempachach

BOMBOLKI, KRAJZUPA, ZUFKA PODANE W KUCHNI SPISKIEJ

Przygotowano dla gimnazjum,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, wiedzy o społeczeństwie, historii

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- pokazanie tradycyjnej kuchni spiskiej,
- poszukiwanie wspólnych tradycji po obu stronach granicy

„Przez tradycję rozumiemy wszelką spuściznę, którą ustępujące generacje przekazują pokoleniom wchodzącym w życie” (K. Dobrowolski, *Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny*, t. II, Oficyna Podhalańska, Kraków 2000). J. Burszta podkreślał, że: „Tradycja obejmuje wszelkie dziedzictwo przeszłości, materialne i niematerialne, istniejące w przeszłości czy w danym momencie w życiu, bądź wywołane z przeszłości do życia w określonej zbiorowości czy grupie ludzkiej, z racji swego pochodzenia odpowiednio wartościowane...”

J. Burszta, *Kultura ludowa – kultura narodowa*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1974, s. 310.

Tradycję postrzegamy najczęściej przez pryzmat obrzędowości, starych sposobów gospodarowania, ciekawych zwyczajów, rzadko natomiast sięgamy do tego, co jest nam najbliższe i stanowi nieodłączną część naszej kultury, mianowicie do tradycji kulinarnych.

Spisz jest regionem, gdzie elementy kultury kulinarnej są wspólne dla Słowacji i Polski, co przejawia się w niespotykanym w innych regionach nazewnictwie. Wiele rodzin na Spiszu posiada krewnych na Słowacji i nadal żywe jest przenikanie się kultur. Mieszkańcy Zamagurza Spiskiego w większości posługują się gwara spiską. W polskiej części Spisza gwara nadal jest żywa, choć oczywiście jest spora różnica w używaniu jej przez starsze i młodsze pokolenie.

Wiele przedmiotów i narzędzi używanych na początku XX wieku nie znajduje już dzisiaj zastosowania ze względu na postęp. Znaczna część wyrazów związana z gospodarstwem domowym jednak przetrwała. Gospodynie obierają bachniatki (agrest) na dżem, a winicki (porzeczki) na kompot. To tylko przykład, który dał inspirację do poszukiwań śladów gwary spiskiej i jej pochodzenia w kulinariach.

FORMY/METODY PRACY:

praca zespołowa, wspólne gotowanie, dyskusja.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

zebrane przepisy, wywiady.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Zajęcia rozpoczynamy od pytań i stwierdzeń ukierunkowujących:

- czy u kogoś z was pewne potrawy gotuje się częściej niż inne?
- czy są to dania spotykane w innych domach, czy tylko u was?
- czy wiecie, które z nich są typowe dla regionu Spisza?
- spróbujmy dokonać klasyfikacji na podstawie ich nazewnictwa.

II. Zapisujemy na tablicy nazwy potraw regionalnych. W miarę możliwości pod kierunkiem nauczyciela uczniowie wyjaśniają, co się kryje pod daną nazwą, ewentualnie może któryś z uczniów potrafi powiedzieć, jak wykonać niektóre z potraw.

III. Przechodzimy do zajęć praktycznych. Nauczyciel zabezpiecza produkty, organizuje miejsce wykonania potraw i ewentualnie zaprasza osobę, która z pomocą uczniów ugotuje dania według wybranych przepisów; dzielimy uczniów na zespoły i przydzielamy przepisy, każdy zespół wykonuje czynności związane z jednym przepisem; podajemy treść przepisów i ustalamy kolejność czynności dla każdego zespołu.

IV. Przepisy:

Krajzupa (6 porcji)

SKŁADNIKI:

kości zwierzęce, włoszczyzna, 0,5 kg kaszanki swojskiej, szczypta soli i pieprzu.

WYKONANIE:

Ugotować wywar z kości i jarzyn, dodać rozdrobnioną kaszankę, doprawić solą i pieprzem. Podawać z chlebem, najlepiej wiejskim, w którego skład wchodzi ziemniaki.

Uwaga: Dawniej do przyrządzania krajzupy wykorzystywano wodę, w której gotowano kaszankę i salceson po uboju tucznika (świni).

Zufka (6 porcji)

SKŁADNIKI:

2 l wody, 0,5 kg śliwek suszonych, 2 łyżki mąki, 30 dag sera białego, 0,5 szklanki kwaśnej śmietany, 1 łyżka masła, sól, cukier do smaku.

WYKONANIE:

Wieczorem namoczyć śliwki. Rano ugotować w tej samej wodzie. Gdy są miękkie, dodać śmietanę zmieszaną z mąką i odrobiną wody. Zagotować. W trakcie gotowania dodać sól i cukier do smaku, a następnie wkładać łyżką granulki sera białego. Nie mieszać. Na końcu dodać łyżkę masła.

Uwaga: do zupy użyjmy niewypestkowanych suszonych śliwek węgerek, najlepiej kupionych na „jarmaku w mieście” (Nowym Targu). Nie nadają się do tego śliwki kalifornijskie ani wypestkowane.

Bombolki (6 porcji)

SKŁADNIKI NA CIASTO:

0,5 kg mąki, 0,5 szklanki cukru, 2 jajka, około szklanki mleka, łyżka masła, szczypta soli.

NA ZALEWĘ:

4 łyżki miodu, 1 litr wody, 1 łyżka maku, 1 łyżka masła.

WYKONANIE:

Wyrobić wszystkie składniki, aż ciasto zacznie odchodzić od ręki. Pozostawić do wyrośnięcia. Wykrawać szklanką (literatką) i upiec (temperatura 175 stopni Celsjusza, około 20 minut). Następnie zagotowujemy wodę, dodajemy miód, mak i przetopione masło. Można dosłodzić cukrem. Bombolki w zalewie spożywamy z miski.

Bombolki i zufka to potrawy wigilijne znane tylko na Spiszu, zarówno po stronie polskiej, jak i słowackiej. Zabicie świni było natomiast niegdyś swoistym świętem. Krajzupa jest rarytasem również dziś. Częstuje się nią, tak jak bywało dawniej, bliskich i sąsiadów.

V. Pod nadzorem kucharki uczniowie przygotowują potrawy. Po ugotowaniu następuje degustacja.

Opracowanie: Zofia Łukasz, nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie
w Publicznym Gimnazjum nr 1 im. Jana Pawła II w Kremkach

ŚLADEM PRZESZŁOŚCI... – CO KRYJĄ W SOBIE SŁOWA? JĘZYK POLSKI I SŁOWACKI

Przygotowano dla klasy III gimnazjum,
do wykorzystania na języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

2 godziny lekcyjne odbywające się w pracowni z dostępem do Internetu.

CELE LEKCJI:

- zapoznanie uczniów z tematyką wielokulturowości,
- pokazanie wpływu historii i kultury innych narodów na naszą tradycję, kulturę i język,
- kształtowanie postawy tolerancji, zapobieganie rozpowszechnianiu stereotypów i uprzedzeń.

FORMY/METODY PRACY:

praca grupowa zróżnicowana, praca zbiorowa jednolita, praca z tekstem, rozmowa dydaktyczna.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- utworzony wcześniej z uczniami słowniczek nazw używanych przez słowackich kolegów i koleżanki – uczniów poznanych podczas trwającego dwa i pół roku projektu Sokrates Comenius (na przykład ziemniaki – *zemiaki*, *zemáky*, *grule*; oscypek – *oštiepok*; kluski z bryndzą – *bryndzové haluški*; kredka – *pastelka*; zasłona – *záclona*; zupa (polewka) – *polievka*; czosnkowa – *cesnaková*; fasolowa – *fazuľová*; pieczona – *pečená*; pierogi – *pirohy*); zwodnicze słowa polskie lub słowackie – według M. Pančikova, *Zradné slová v poľštinie a slovenčine: Lexikológia poľského jazyka*, http://en.wikibooks.org/wiki/False_Friends_of_the_Slavist/Polish-Slovak,
- strony internetowe o Słowacji, pierwsze teksty w języku słowackim, obrazujące wzajemne przenikanie się kultur, słowackie nazwiska w Małopolsce,
- *Małopolska Wielu Kultur. Słowacy*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2008,
- L. Lessing, *Słowacja*, Pascal, Bielsko-Biała 2001,
- strony internetowe Głównego Urzędu Statystycznego i Interklasy:
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/krak/ASSETS_Microsoft_Word_-_woj_małopolskie.pdf,
www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_pol02/raport/raport.doc

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

Pogadanka nawiązująca do wielokulturowości Europy i Polski oraz samej Małopolski.

Informacja, że na początku XI wieku obecne ziemie Słowacji na krótko stanowiły część obszaru Polski, następnie część Królestwa Węgierskiego (tak zwane Górne Węgry) i wraz z nim w wieku XIX stały się częścią Monarchii Austro-Węgierskiej, którą stanowiła też Galicja, czyli tereny Małopolski.

Wprowadzenie do charakterystyki języków polskiego i słowackiego jako należących do zachodniosłowiańskiej grupy językowej.

Praca z materiałami źródłowymi – przygotowanie plakatów.

Grupa I – wyszukiwanie charakterystycznych nazwisk i imion świadczących o słowackim pochodzeniu.

Grupa II – wyszukiwanie podobnych nazw funkcjonujących w tym samym znaczeniu w języku polskim i słowackim.

Grupa III – charakteryzowanie zwodniczych słów polskich lub słowackich, nazywanych potocznie „fałszywymi przyjaciółmi”.

Prezentacja rezultatów pracy zespołowej. Wymiana spostrzeżeń, uzupełnienia, wyjaśnienia, ewentualne sprostowania.

Sformułowanie wniosków i zapisanie ich w zeszytach przedmiotowych.

Opracowanie: Beata Gielec, nauczyciel języka polskiego i niemieckiego
w Gimnazjum nr 50 im. J. Korczaka w Krakowie

SKĄD SIĘ BIORĄ WZORY NA OSCYPKACH? TRADYCJA ZNANA PO OBU STRONACH TATR

Przygotowano dla gimnazjum,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, historii, języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- uświadomienie uczniom, że tereny górskie basenu Karpat łączy wspólna tradycja pasterska wielu narodów,
- podkreślenie, że południowa część Polski i Słowacja są terenami kulturowo bardzo sobie bliskimi, a łączy je między innymi kultura pasterska, która wiąże się z określonymi zajęciami, takimi jak: wypas i dojenie bydła i owiec, oporządzanie (w gwarze spiskiej: obrządzanie) go, w tym strzyżenie, wyrób serów, żętycy, oscypków, buncu, masła, bryndzy.

FORMY/METODY PRACY:

praca grupowa, praca z tekstem, burza mózgów, rozmowa dydaktyczna.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- S. A. Hodorowicz, *Słownik gwary górali Skalnego Podhala*, Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Targ 2005,
- mapa Europy,
- glina modelarska, masa solna, gips, kartki, ołówki,
- ewentualnie prezentacja różnych drewnianych form na oscypki, przykładów użytkowego drewnianego rękodziela ludowego,
- spotkanie z bacą lub juhasem (w zależności od regionu), można też zorganizować tę lekcję poza szkołą, na przykład w skansenie.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

Postawienie uczniom pytań:

- jakie czynności są bezpośrednio związane z pasterstwem?
- jakie produkty wyrabiali pasący bydło i owce?
- jakie inne dodatkowe zajęcia mogli wykonywać pasterze przy wypasie, aby ułatwić sobie pracę lub sprawić, by jej rezultaty były bardziej interesujące?

Uczniowie na zasadzie burzy mózgów wymieniają podstawowe czynności pasterzy oraz produkty będące rezultatem ich prac. Dialogiem kierujemy tak, aby wymienić również dodatkowe zajęcia, takie jak: wyrób skopków, różnego rodzaju drewnianych naczyń i narzędzi potrzebnych pasterzowi w szałasie, wyrób warculi do przędzenia wełny, desek do formowania i wyciskania sera, foremek na oscypki, czy też różnego rodzaju instrumentów drewnianych, na których gra umiała czas przy wypasie. Do dodatkowych zajęć mogło należeć również malarstwo i rzeźba. Wskazujemy również na to, że bezpośredni kontakt z przyrodą stanowił inspirację do stosowania elementów zdobniczych na wytworzonych sprzętach, naczyniach, różnych użytecznych przedmiotach, a nawet na instrumentach.

Pytamy, jakie elementy zdobnictwa mogli stosować pasterze? Skupiamy uwagę na świecie roślin i zwierząt. Oczywiście uświadamiamy uczniom, że nie każdy mógł mieć smykałkę do wyrobu tych sprzętów; zajmowali się tym ci, którzy mieli talent. Można ich uznać za twórców ludowych. Na przykład forma na oscypki wymagała zręczności i pomysłowości. Czasem ktoś zajmujący się wypasem potrafił ją wykonać. Jeżeli nie, to doskonale wiadano, u kogo można ją zamówić. Przypominamy, że oscypki są znanym po obu stronach Tatr produktem regionalnym, typowym dla kultury pasterskiej.

Innych form używano w ciągu roku, innych na Wielkanoc, kiedy wyrabiano oscypki do święcenia. Wyrób oscypka wywodzi się z tradycji pasterskiej, chociaż aby go dzisiaj wytworzyć, wcale nie trzeba być bacą ani juhase. Dzisiaj nadal wyrabia się oscypki, na których wzory zależą od formy, jaką gospodarz wykorzystywał przy ich kształtowaniu.

Zastanawiamy się nad etymologią wyrazu „scypać”, to znaczy odkrawać, odłamywać kawałek, a oscypki wyrabia się z odpowiedniej wielkości sera odkrawanego od większej całości.

Pytamy następnie, czy któryś z uczniów widział oscypki. Jak wyglądają? Jaki mają kształt? Jakie wzory? Czy łatwo takie wzory narysować?

Próbujemy zastanowić się nad wzorami, jakie mogłyby je zdobić.

Wyznaczamy szerokość formy i proponujemy zaprojektowanie wzoru na oscypek (ołówkiem na dwóch paskach papieru – 8–10 centymetrów – rysujemy identyczne, proste, symetryczne wzory), przy czym zaznaczamy, że projekt nie może zawierać zbyt wielu szczegółów, bo wzór byłby na oscypku niewyraźny. Mamy gotowy projekt, ale wzór musi być odcisnięty na prawie gotowym produkcie. Pytamy zatem, z czego może być wykonana forma z takim wzorem? Jak można taki wzór na formie wykonać? Zastanawiamy się, czy taką formę możemy zrobić?

Podajemy dodatkowe informacje: wzór musi być wydrążony w dwóch półokrągłych, szerokich na około 8 centymetrów drewnianych foremkach, które po złączeniu brzegami tworzą walec o nieco stożkowatych brzegach. Ma to umożliwić dalsze kształtowanie oscypka po założeniu na niego formy. Musimy ścisnąć formę drutem i jakiś czas trzymać w niej oscypek, aby wzór był wyraźnie widoczny.

Uczniowie powinni dojść do wniosku, że jest to zbyt trudne zadanie. Na potwierdzenie przytaczamy fakt, że formy wykonywali artyści ludowi na zamówienie gospodarza czy bacy.

My możemy wykonać prostszą wersję formy płaskiej i zaprojektować ją nie w drewnie, lecz w glinie modelarskiej czy gipsie. Proponujemy wykonanie formy świątecznej: kaczkę, barana, zająca, jelenia lub sarny.

Rysujemy wzór na papierze, przenosimy go na przygotowaną glinę modelarską lub gips. Następnie staramy się dłutkiem wydrążyć odpowiednie kształty zwierząt. Tak przygotowane podwójne formy smarujemy olejem i wkładamy „scypek” (odpowiedniej wielkości kawałek plasteliny lub masy solnej). Dociskamy drugą foremką i sprawdzamy rezultat naszej pracy. Wyciągamy z foremki „oscypek” i poddajemy go końcowej obróbce, to znaczy obcinamy zbędne brzegi. Zadanie jest prawie wykonane.

Końcowe zadania:

1. Ze *Słownika gwary górali Skalnego Podhala* wypisz znaczenia wyrazów gwarowych związanych z pasterstwem, które były wymienione podczas zajęć.
2. Wypisz inne wyrazy gwarowe odnoszące się do pasterstwa i podaj ich znaczenie.
3. Skąd bierze się barwa oscypka? – poszukaj informacji na ten temat.

Podzielenie się rezultatami pracy.

Opracowanie: Ewa Pietrzak, nauczyciel języka polskiego,
w Publicznym Gimnazjum im. Jana Pawła II w Krempachach

węgrzy

**małopolska
wielu kultur**

WSPÓLNE SĄSIEDZTWO. WĘGRY I POLSKA W XVI WIEKU

Przygotowano dla szkoły ponadgimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji historii, języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

METODA:

- wykład nauczyciela,
- praca z mapą,
- praca z tekstem źródłowym (drzewa genealogiczne rodu Jagiellonów i Batorów przygotowane wcześniej przez nauczyciela),
- przygotowana wcześniej przez nauczyciela prezentacja multimedialna obejmująca kolejno rządy królów węgierskich: Macieja Korwina, Władysława i Ludwika Jagiellończyków, Jana Zapolyi i jego żony, królowej Węgier – Izabeli oraz królów polskich: Kazimierza Jagiellończyka, Zygmunta Starego, Zygmunta Augusta, Stefana Batorego i jego żony Anny Jagiellonki. Warto byłoby przedstawić też takie postaci, jak: Jan Hunyadi, Hieronim Wietor, Marcin Bylica, Bálint Balassi, Kasper Bekesz (Békés Gáspár), Franciszek Wesselenyi (zwany Wiesielinem), Marcin Berzeviczy.

„Węgry i Polska to dwa wiekuiste dęby, każdy z nich wystrzelił pniem osobnym i odrębnym, ale ich korzenie, szeroko rozłożone pod powierzchnią ziemi, i spletały się, i zrastały niewidocznie. Stąd byt i czerstwość jednego jest drugiemu warunkiem życia i zdrowia”.

Stanisław Worcell, *O stosunkach polsko-węgierskich*, Warszawa 1938, s. 32.

CELE POZNAWCZE:

- zdobycie wiedzy na temat polityki Jagiellonów na Węgrzech oraz Stefana Batorego w Polsce i na Węgrzech w XVI wieku,
- doskonalenie pracy z mapą,
- umiejętność analizy drzewa genealogicznego (drzewo Jagiellonów i Batorów),
- umiejętność logicznego myślenia/zachowania związków przyczynowo-skutkowych,
- poznanie wspólnej historii w wyżej wymienionym okresie historycznym,
- zachęcenie do poznania biografii sławnych postaci historycznych,
- wskazanie podobieństw i różnic w różnych dziedzinach w dawnej Polsce i na dawnych Węgrzech.

CELE WYCHOWAWCZE:

- wskazanie na fenomen w stosunkach międzynarodowych określanej potocznie mianem „przyjaźni polsko-węgierskiej”,
- wyrabianie obiektywnego spojrzenia na historię Polski i Węgier w XVI wieku (kontakty bliższe lub luźniejsze, a nawet konflikty).

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- B. Burda, B. Halczak, R. M. Józefiak, A. Roszak, M. Szymczak, *Historia 2. Liceum Ogólnokształcące. Podręcznik, zakres rozszerzony*, Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, Gdynia 2006,
- W. Felczak, *Historia Węgier*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983,

- L. Makkai, *Stefan Batory w Siedmiogrodzie*, seria wydawnicza Światowid, „Książka i Wiedza”, Warszawa 1961,
- J. R. Nowak, *Węgry bliskie i nieznane*, „Iskry”, Warszawa 1980,
- *Małopolska Wielu Kultur. Węgrzy*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2008,
- mapa Europy w XVI wieku,
- Prezentacja multimedialna *Małopolska Wielu Kultur. Węgrzy*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2007 (do pobrania na stronie www.mik.krakow.pl).

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Część wprowadzająca:

- uczniowie wypisują trzy skojarzenia związane ze stosunkami polsko-węgierskimi od X do XVI wieku,
- uczniowie podchodzą do tablicy i łączą własne wypowiedzi z wypowiedziami innych, tworząc mapę mentalną.

II. Rozwinięcie tematu:

- wykład nauczyciela na temat stosunków polsko-węgierskich do końca XVI wieku (historia polityczna, gospodarcza i dzieje kultury). Synteza zagadnienia,
- prezentacja multimedialna *Małopolska Wielu Kultur. Węgrzy*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2007.

III. Zakończenie lekcji

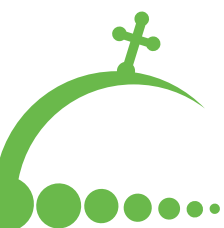
Podsumowanie przygotowane przez nauczyciela, uczniowie wypowiadają się na temat słów wypowiedzianych przez króla Stefana Batorego:

„Wskutek niezgody i niegodziwości ludzkiej zginęło już wiele krajów, oto powiadam, przykładem moja ojczyzna, sąsiednie Węgry, które były bogate i kwitnące, miały zarówno dużo wojska i wolności, a jednak popadły w niewolę, ponieważ ludzie troszczyli się tam o swe własne korzyści, nie o interes państwa”.

IV. Zadanie domowe

Uczniowie piszą pracę na temat: Jak zmieniło się twoje wyobrażenie o stosunkach polsko-węgierskich po dzisiejszej lekcji?

Opracowanie: Anna Dobrzyńska-Bicz, nauczyciel języka polskiego w I Liceum Ogólnokształcącym im. T. Kościuszki w Myślenicach oraz Małgorzata Kolaniak, nauczyciel historii w Zespole Szkół im. W. Witosa w Suchej Beskidzkiej

NA TROPACH PEWNEJ WĘGIERKI

Przygotowano dla gimnazjum,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, historii, języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- zainteresowanie historią Węgier i Polski, wspólnymi powiązaniem dynastycznymi,
- zapoznanie uczniów z dodatkowymi źródłami wiedzy historycznej oraz legendami,
- uwrażliwienie na to, co mogą odczuwać osoby innej narodowości mieszkające w Polsce.

FORMY/METODY PRACY:

praca zespołowa i indywidualna, dyskusja.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- kartki, długopisy,
- mapa Małopolski, mapa Europy,
- reprodukcje obrazów przedstawiających św. Kingę (zwróćmy uwagę na atrybuty),
- literatura: C. Niezgoda, *Święta Kinga*, „Bratni Zew”, Stary Sącz 1999; Z. Bauer, *Wielka księga świętych*, „Pinnex”, Kraków 2003; Z. Satała, *Poczet polskich królowych, księżnych i metres*, „Glob”, Szczecin 1990.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Dzielimy klasę na zespoły. Zapowiadamy, że za chwilę poznają niezwykłą postać, która odegrała ważną rolę w naszej historii, choć przybyła z daleka. Zadaniem uczniów jest odgadnięcie imienia wymyślonej postaci, zapisanie go na kartce (nie wolno wypowiedzieć go na głos!) i oddanie kartki prowadzącemu zajęcia.

Nauczyciel (prowadzący) czyta biografię Kingi, na przykład:

„Urodziłam się 5 marca 1224 roku na Węgrzech w rodzinie królewskiej. Gdy miałam pięć lat, przyjechałam do Krakowa, aby zostać żoną Bolesława. Oficjalnie nasze małżeństwo zostało zawarte w 1239 roku. Ulegając moim prośbom, mąż zgodził się, byśmy złożyli śluby czystości i żyli jak brat z siostrą. W tamtych czasach ziemie Polski wielokrotnie najeżdżali Tatarzy, zabijając ludzi, grabiąc ich majątki. Mój posag przeznaczyłam więc na naprawę zniszczeń i odbudowę kraju. W zamian za to mąż oddał mi we władanie ziemię sądecką. To dzięki mnie rozpoczęto wydobywanie soli w Bochni i Wieliczce. Starłam się dbać o moich poddanych, zwalniałam ich z podatków w trudnych czasach, nie pozwalałam wykorzystywać, zmieniałam prawa na korzystniejsze. Fundowałam nowe kościoły. Po śmierci męża postanowiłam wstąpić do zakonu klarysek. To dla nich wzniosłam w Starym Sączu klasztor i kościół. Choć przybyłam z daleka, pokochałam język polski i nauczyłam siostry modlić się i śpiewać w tym języku. Zawsze chciałam naśladować Chrystusa i żyć według wskazań Ewangelii, dlatego wybrałam czystość, posłuszeństwo, pokorę, ubóstwo, miłosierdzie i wewnętrzną radość. Odeszłam do Boga 24 lipca 1292 roku. Kanonizował mnie Jan Paweł II 16 września 1999 roku w moim ukochanym Starym Sączu”.

Odczytujemy kartki z odpowiedziami i nagradzamy tych, którzy najszybciej odgadli, że bohaterką charakterystyki jest św. Kinga.

II. Zastanawiamy się nad następującymi problemami:

- jakie trudności musiała pokonać Kinga, Węgierka, po przybyciu do swojej nowej ojczyzny?
- jaką była władczynią?
- dlaczego ogłoszono ją świętą?
- czy może czymś zaimponować współczesnemu człowiekowi?

III. Z postacią świętej Kingi wiąże się wiele legend. Oto wydarzenia z nich zaczerpnięte:

- gdy uciekała przed Tatarami, poraniła sobie stopy, a z kropel krwi wyrosły czerwone goździki. By uratować zarówno siebie, jak i siostry przed ścigającymi ich najeźdźcami, rzuciła za siebie najpierw grzebień, z którego wyrósł gęsty las; później wstążkę – ta zamieniła się w rzekę Dunajec; wreszcie poprosiła o schronienie skały, a te otworzyły się i ukryły ją i jej towarzyszkę w swoim wnętrzu. Na pamiątkę pozostawiła na nich odcisk swojej stopy,
- opuszczając Węgry, rzuciła do kopalnianego szybu swój pierścień. Gdy przybyła do Polski, rozkazała kopać w Wieliczce (według innej wersji – w Bochni). W pierwszej wydobytej bryle soli odnaleziono jej pierścień,
- uratowała życie swemu ojcu, Beli IV, którego spiskowcy chcieli zabić podczas uczty. Tknęta dziwnym przecuciem, w ostatniej chwili przybiegła ze swymi rycerzami i sama wyrwała napastnikom miecze już wydobyte z pochew, a potem oddała je swoim dworzanom. Ojca wyprowadziła bezpiecznie spośród nich.

IV. Wybieramy najciekawsze wydarzenia z życiorysu Kingi i legend o niej, układamy je w ciąg chronologiczny. Każdemu z zespołów przydzielamy jedno wydarzenie (lub więcej) i polecamy przedstawić je w formie rysunkowej, na przykład komiksu. Rysunki łączymy w całość, na przykład naklejamy lub przypinamy na jakiejś płaszczyźnie i prosimy przedstawicieli zespołów o wspólną opowieść o losach węgierskiej królowej i polskiej księżnej.

V. Na mapie Węgier i Polski wyszukujemy miejsca związane ze świętą Kingą – wypisujemy ich nazwy i układamy plan wycieczki „Śladami świętej Kingi”.

Na taką wycieczkę możemy się też wybrać, jeśli mamy taką możliwość (wariantów tras może być wiele, na przykład: Kraków – kościół franciszkanów – Wieliczka – Harkłowa – ruiny zamku Pieniny – Stary Sącz – kościół klarysek).

Opracowanie: Krystyna Dziga, nauczyciel języka polskiego i historii,
w Publicznym Gimnazjum nr 1 im. Jana Pawła II w Kremkach

CO ZNAJDZIEMY W SKRZYNI PRABABKI?

Przygotowano dla gimnazjum,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, historii, języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

4 godziny lekcyjne.

Diagnoza dotycząca spuścizny naszych przodków stała się punktem wyjścia mojego scenariusza, w którym postanowiłam zadać pytanie o miejsce tradycyjnych strojów w naszym środowisku oraz naszej świadomości. Właśnie w strojach odnajdujemy wiele motywów łączących Polskę z Węgrami, często nawet ich nazwy są jednakowe w obu językach, na przykład haft (węg. cifra), spodnie cyfrowane to w gwarze góralskiej spodnie haftowane.

CELE LEKCJI:

- poznanie pochodzenia strojów (chust, chuścin, kaźmierek, smatek z fryndzlami, odziwacek),
- poznanie celu sezonowych wędrowek mieszkańców dawnej Galicji i Lodomerii, Spisza i Orawy w okolicie Budy, Pesztu i Óbudy,
- poznanie nazw przedmiotów znalezionych w skrzyni,
- wskazywanie cech charakterystycznych strojów, wyróżnianie elementów,
- kształcenie wrażliwości na bogactwo tradycji,
- kształcenie umiejętności postrzegania własnego otoczenia z innej perspektywy.

FORMY/METODY PRACY:

praca zespołowa, pogadanka nauczyciela, burza mózgów.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- wiersze: S. Petőfiego i E. Adyego,
- powieści M. Jókai, na przykład: *Poruszmy z posad ziemię*, *Biedni bogacze*, *Smutne dni*, *Od Wisły do Gangesu*,
- mapa Europy,
- wywiady,
- J. Fitak, *Słownik gwary spiskiej, podhalańskiej i orawskiej*, Ośrodek Kultury Turystyki Górskiej PTTK w Pieninach, Szczawnica 2004.

OBIEKT:

Stara drewniana skrzynia pomalowana na ciemnozielono z ornamentyką kwiatową w kolorze czerwonym. Jej zawartość zawsze rozbudzała ciekawość i pobudzała do fantazjowania na temat ukrytych w niej skarbów. Dziś zaprasza nas do refleksji nad pochodzeniem jej zawartości i formami jej wykorzystania (możliwość przeprowadzenia lekcji muzealnej, na przykład spichlerz zamkowy w Niedzicy, Muzeum Etnograficzne).

W ostatnich latach zauważamy zjawisko odchodzenia w niepamięć starych sprzętów, strojów i zaniku świadomości ich przeznaczenia. Młode pokolenie nie ma świadomości ciągłości tradycji, a niejednokrotnie nawet potrzeby poszukiwania własnych korzeni tkwiących również w bogactwie strojów ludowych.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Nauczyciel informuje uczniów o nieformalnych związkach między Polakami i Węgrami: galicyjska arystokracja bywała u węgierskich wód, kupcy handlowali z bogatymi miastami, a ubodzy chłopcy z Podhala, Spisza i Orawy migrowali do pracy przy budowie stolicy Węgier oraz zatrudniali się przy sezonowych pracach. Polacy czytali wiersze S. Petőfiego i prozę M. Jókai. W okresie międzywojennym po obu stronach dokonano ogromnej pracy, w wyniku której na Węgrzech pojawiło się wiele przekładów z polskiej literatury dziewiętnastowiecznej. Na Węgrzech w XIX wieku powstawały skupiska polonijne, co wiązało się z migracją zarobkową z Galicji w głąb Monarchii Austro-Węgierskiej.

Następnie nauczyciel zapoznaje uczniów z dziejami rodzin z wioski Stare Bystre na Podhalu:

Od drugiej połowy XIX do początków XX wieku młodzi mężczyźni z wielodzietnych rodzin wędrowali z Galicji na Węgry w poszukiwaniu pracy zarobkowej.

Adolf i Karol wyruszali rokrocznie w czerwcu ze swoimi kosami na zarobek. W węzłku nieśli prowiant na drogę (moskole, osetkę masła), pili wodę źródlaną. Szli w gromadach kilkuosobowych. W zależności od pogody spali w karczmach lub pod gołym niebem. Docierali nawet do Egeru czy na Wielką Nizinę Węgierską, gdzie trudnili się wypasem bydła, w okolicach Budy i Pesztu zarabiali, kosząc trawę, a w lipcu – zboża. Wracali do domów na wykopki we wrześniu. Zdarzało się czasem, że majątny parobek wiozł kompanów do pracy furmanką. Podróżnicy przynosili kobietom z Węgier gościniec – różnego rodzaju chusty. Najcenniejsze były chusty perskie i barankowe oraz korale. Przywożono również materiały i kolorowe wstążki, które kobiety wplatały we włosy lub którymi wiązały gorsety. W każdym domu (również u rodziny Karola i Adolfa) znajdowała się zdobiona motywami roślinnymi skrzynia, gdzie kobiety przechowywały odświętną odzież. Z Węgier przywożono prawdziwą kawę, przyprawy (na przykład pieprz, szafran) oraz bakalie. Młodzi górale niejednokrotnie wracali stamtąd z kobietami w celu założenia rodziny, jak na przykład wujek Ludwik, który ożenił się z Węgierką – Marią. Karol i Adolf byli wiejskimi muzykantami i zasłyszane melodie odtwarzali na wiejskich zabawach w karczmie u Żyda i na weselach.

II. Podobne historie możecie odnaleźć w waszych rodzinach.

Zakończenie opowieści znajduje się w skrzyni prababci, a odpowiedź uzyskamy po znalezieniu klucza.

Zastanawiamy się, dlaczego skrzynia jest zamknięta? (Burza mózgów, tropem detektywa).

Niektóre odpowiedzi wykorzystamy do naszego projektu. Przyjmijmy, że babcia schowała klucz. Dlaczego?

Odpowiedź: Są tam cenne dla niej przedmioty.

Jakie? Poszukajmy klucza! (Zabawa w „ciepło-zimno”).

Znajdujemy klucz w nietypowym miejscu, na przykład w glinianym dzbanku, w dwojocku, w biglaj-sie. Otwieramy skrzynię i nazywamy znajdujące się w niej przedmioty. Pytamy, do czego służyły. Dlaczego barwne, kolorowe chusty nie są używane obecnie? Czy to nam odpowiada? Czy chcielibyśmy w naszym otoczeniu spotykać tak ubranych ludzi? Czy znane są Wam niektóre elementy dawnego stroju?

III. Podział zespołu na trzy grupy i przydział zadań:

Zaprojektuj strój modnej kobiety, wykorzystując poznane elementy tradycyjnego stroju, na podstawie mapy fizycznej Środkowej Europy zaproponuj trasę wędrowki górali na Węgry, sporządź słownik wyrazów gwarowych, wyjaśnij ich znaczenie (wykorzystaj *Słownik gwary spiskiej, podha-*

łańskiej i orawskiej J. Fitaka); zadanie dla zainteresowanych: spróbuj we własnej rodzinie odszukać związki polsko-węgierskie.

IV. Podsumowanie.

Proponuję uczniom sentymentalny powrót do korzeni. Rozmawiam z nimi o przyczynach zaniku tradycji i zastanawiamy się wspólnie, co oni mogą zrobić, aby kultura i tradycja ich rodzin nie odeszły w zapomnienie. Dlatego uczę ich nazewnictwa gwarowego, by lepiej znali swą tożsamość. Wspólnie zastanawiamy się nad etymologią wyrazów, patrząc na dzieje, które łączą narody, jak na przykład wspomniany epizod wędrówek w celach zarobkowych.

Opracowanie: Zofia Łukasz, nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie,
w Publicznym Gimnazjum nr 1 im. Jana Pawła II w Krempachach

HYMN WĘGIERSKI NA MURZE

Przygotowano dla gimnazjum,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, historii, języku polskim

CZAS TRWANIA LEKCJI:

1 godzina lekcyjna.

CELE LEKCJI:

- zainteresowanie historią Węgier,
- zapoznanie uczniów z tekstem hymnu węgierskiego,
- uświadomienie uczniom, że każdy człowiek, każdy naród wyznaje podobny system wartości,
- sprowokowanie do nowego spojrzenia na graffiti.

FORMY/METODY PRACY:

praca zespołowa i indywidualna, rozmowa, przekład intersemiotyczny.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- kredki, szary papier, ksero, masa mocująca.
- nagranie hymnu Węgier,
- zdjęcia graffiti w różnych językach.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

Rozpoczęcie zajęć, powitanie i poproszenie uczniów, by każdy napisał na karteczce, z czym kojarzą mu się Węgry.

W środku koła prowadzący kładzie kilka zdjęć przedstawiających graffiti w różnych językach. Fotografie mają sprowokować uczestników do rozmowy o tej formie wyrażania myśli i uczuć. Uczniowie zastanawiają się, dlaczego młodzi twórcy graffiti używają takich a nie innych kolorów, wyrazistych linii. Na pewno pojawią się opinie, że wynika to z buntu przeciw rzeczywistości, a poza tym jest wyrazem pragnień i marzeń twórców. Dobrze jest zapytać, czy graffiti to bardziej tworzenie czy niszczenie. Na koniec tych wstępnych czynności pytamy uczniów, czy przeczytali kiedyś na murze zdanie, które ich zaskoczyło, rozbawiło, zmusiło do refleksji.

Rozdanie kartek i kredek oraz zaproponowanie, by każdy w postaci graffiti zapisał nazwę wartości, która jest dla niego nadrzędna. Po wykonaniu prac ważne jest ich wyeksponowanie; można na przykład powiesić je za pomocą masy mocującej na lamperkach.

Wysłuchanie hymnu państwa węgierskiego w oryginalnym brzmieniu, a potem rozdanie kartek z jego tłumaczeniem na język polski. Poproszenie uczniów, aby każdy z nich wybrał z tekstu hymnu jedno zdanie, któremu chciałby nadać formę graffiti.

Jednocześnie uczniowie mają się zastanowić, co to zdanie znaczy w tekście, a co będzie znaczyło, gdyby je namalować na murze. Zdanie, jeżeli to tylko jest możliwe, ma być wybrane w kontekście wartości, które wcześniej uczniowie uznali za priorytetowe.

Przykłady takich zdań z tekstu hymnu Węgier:

- „Daj nam rok radosnych dni”
- „Tu ojczyznę znalazł lud”

„Wkradł się w dusze pychy siew”
„Niewinnego ścigał nóż”

Podział uczestników zajęć na grupy. Każdy członek grupy prezentuje swoje zdanie, a potem wspólnie grupa wybiera jedno z nich – to, które uzna za najbardziej ciekawe, uniwersalne i które przedstawi w formie graffiti na dużym arkuszu szarego papieru.

Wykonanie jednej pracy w języku węgierskim stanowiłoby dodatkową wartość. Można zachęcić do tego jedną z grup i podać jej oryginalny tekst hymnu. Znalezienie odpowiedniej frazy nie powinno sprawić uczniom szczególnej trudności. Inną wersją tego pomysłu jest zapis w formie graffiti w języku węgierskim jednego z ważnych słów-wartości, na przykłady: pokój, miłość, zdrowie, rodzina (węg. *béke, szeretet, egésszég, család*).

Prezentacja prac, urządzenie ich wystawy.

Wspólne dzielenie się wrażeniami po zajęciach.

W końcowej części uczniowie sięgają jeszcze raz po karteczki, na których wypisywali swoje skojarzenia z Węgrami i uzupełniają je lub korygują.

OSIĄGNIĘCIA:

- uczniowie poznali hymn węgierski,
- potrafią odnaleźć w nim wartości wspólne dla innych ludzi i narodów,
- dokonali twórczego „przekładu” hymnu,
- dostrzegli artystyczną stronę graffiti.

Opracowanie: Ewa Klusek, nauczyciel języka polskiego oraz Anna Oszust, nauczyciel chemii,
w Publicznym Gimnazjum im. św. Kingi w Wojniczu

CIEKAWOSTKI NA TEMAT WĘGIER I POLSKI

Przygotowano dla gimnazjum, do wykorzystania na lekcji wychowawczej, historii, języku polskim, na świetlicy szkolnej

CZAS TRWANIA LEKCJI:

2 godziny lekcyjne.

CELE LEKCJI:

- propagowanie postawy otwartości,
- dostarczenie uczniom wiedzy o Małopolsce i pograniczu polsko-słowackim (dawnie pogranicze polsko-węgierskie).

FORMY/METODY PRACY:

- praca zespołowa w grupach i indywidualna, rozmowa, sporządzenie gry.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- prezentacja *Małopolska Wielu Kultur. Węgrzy*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2007 (do pobrania na stronie www.mik.krakow.pl),
- W. Rusin, *Węgry – praktyczny przewodnik*, Pascal, Bielsko Biała 2007,
- pomoce plastyczne, widokówki.

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

Zapoznajemy uczniów z projekcją na temat Węgier i sugerujemy im tematykę notatek.

Wyznaczamy grupy i przydzielamy odpowiednie zadania:

- 1. grupa: ciekawostki na temat Węgier,
- 2. grupa: polsko-węgierskie związki dynastyczne,
- 3. grupa: ciekawostki kulinarne,
- 4. grupa: informacje o wpływach węgierskich na kulturę Małopolski,
- 5. grupa: ministrowie węgierski z objaśnieniami znaczeń wyrazów.

Uczniowie sporządzają notatki i systematyzują je pod kierunkiem nauczyciela. Zapoznajemy uczniów z przygotowaną przez nauczyciela mapą zawierającą odnośniki topograficzne.

Kolejne zajęcia – wykonanie gry edukacyjnej w formie metaplanu z wykorzystaniem sporządzonych notatek. Ustalamy formę, jaką przyjmie gra, na przykład:

- każdemu polu zostaje przypisany inny numer, za którym może stać pytanie. Udzielenie odpowiedzi jest równoznaczne z dalszym poruszaniem się do przodu o wyznaczoną liczbę pól, utratą kolejki, cofaniem się, w zależności od stopnia trudności zadanego pytania,
- zostaje rozrysowana na wcześniej przedstawionym schemacie mapy Polski, Słowacji i Węgier.

Wspólna zabawa i ewentualne naniesienie poprawek.

Ekspozycja gry.

Podsumowanie zdobytych wiadomości.

Opracowanie: Ewa Pietrzak, nauczyciel języka polskiego,
w Publicznym Gimnazjum nr 1 im. Jana Pawła II w Kremkachach

SIEDEM WCIELEŃ WĘGIER

Przygotowano dla szkoły ponadgimnazjalnej,
do wykorzystania na lekcji wychowawczej, geografii, wiedzy o kulturze

CZAS TRWANIA LEKCJI:

3 godziny lekcyjne przez 3 kolejne tygodnie.

CELE LEKCJI:

- planowanie i organizacja pracy własnej przez uczniów,
- uświadomienie uczniom ich dominujących zdolności i sposobu ich wykorzystania w procesie uczenia się,
- wspieranie umiejętności samokształcenia poprzez zdobywanie i gromadzenie informacji z różnych źródeł,
- kształcenie umiejętności krytycznego korzystania ze źródeł informacji,
- kształtowanie postawy poszanowania wobec odrębności innych narodów,
- kształtowanie postawy patriotycznej,
- propagowanie postawy otwartości,
- wdrażanie uczniów do rozwiązywania problemów w sposób twórczy oraz do efektywnej pracy w grupie.

FORMY/METODY PRACY:

- praca zespołowa i indywidualna.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- prezentacja multimedialna *Małopolska Wielu Kultur. Węgrzy*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2007 (do pobrania na stronie www.mik.krakow.pl).

PRZEBIEG REALIZACJI TEMATU:

I. Faza wstępna

Nauczyciel przygotowuje uczniów do pracy przez dokładne zaznajomienie ich z metodą projektu¹. Wprowadza ich w tematykę oraz rozbudza zainteresowanie tematem, wykorzystując prezentację multimedialną przygotowaną w ramach projektu *Małopolska Wielu Kultur. Węgrzy* (Małopolski Instytut Kultury 2007). Na tej lekcji uczniowie mają możliwość podzielenia się osobistymi doświadczeniami i wspomnieniami związanymi z Węgrami.

II. Faza realizacyjna

Nauczyciel wyjaśnia temat „siedem wcieleń”, opierając się na badaniach, które dowiodły, że umysł człowieka jest w stanie uwzględnić siedem różnych jednostek wiadomości: werbalną, wizualną, logiczną, fizyczną, muzyczną, osobistą i społeczną. Uczniowie mają w niekonwencjonalny sposób przetworzyć wiadomości na temat Węgier, wykorzystując swoje umiejętności literackie, muzyczne, wyrażania emocji, logicznego myślenia i tym podobne.

1 Metoda projektu polega na tym, że uczniowie, pracując w grupie lub indywidualnie, realizują samodzielnie kompleksowe i czasochłonne zadania.

Nauczyciel dzieli uczniów na siedem grup, które w ciągu tygodnia wykonają następujące zadania:

- ułożcie i zaśpiewajcie do muzyki węgierskiej tekst piosenki o pochodzeniu etnicznym oraz języku Węgrów,
- wymyślcie zabawny wzór chemiczny lub matematyczny będący przepisem na potrawę węgierską,
- zaprojektujcie i przedstawcie żywe pomniki symbolizujące sławnych Węgrów,
- ułożcie wiersz prezentujący wspólną historię Polski i Węgier (od więzi dynastycznych po wspólną drogę do Unii Europejskiej),
- przedstawcie graficznie lub zainscenizujcie węgierskie obyczaje,
- narysujcie plakat przedstawiający tradycje religijne Węgrów,
- wymyślcie reklamę promującą Węgry jako kraj atrakcyjny turystycznie.

Nauczyciel przypomina uczniom, że wszyscy biorą czynny udział w realizacji kolejnych zadań.

W następnym tygodniu następuje prezentacja wyników realizacji zadań według ustalonego przez uczniów scenariusza tak, aby wszystkie elementy stanowiły przemyślaną, atrakcyjną całość.

W prezentacji mogą brać udział zaproszeni goście, na przykład w roli ekspertów w zakresie problemu, nad którym pracowali uczniowie.

Uwaga: Podział uczniów na grupy można przeprowadzić na podstawie ich zainteresowania tematem. Nauczyciel jest osobą monitorującą pracę zespołów na wszystkich etapach realizacji projektu, dlatego warto wcześniej wybrać liderów poszczególnych zespołów.

III. Faza podsumowująca

Po prezentacji nauczyciel rozmawia z uczniami, pyta, które zadanie przysporzyło im najwięcej trudności, a które okazało się łatwe. Prosi o ocenę poszczególnych zadań przez pozostałe grupy oraz wskazanie najciekawszych momentów całego przedsięwzięcia.

Opracowanie: Eliza Wojtasik, nauczyciel geografii i przysposobienia obronnego
w XVI Liceum Ogólnokształcącym im. K. K. Baczyńskiego w Krakowie

Małopolski Instytut Kultury
www.mik.krakow.pl

ISBN: 978-83-61406-12-9

